

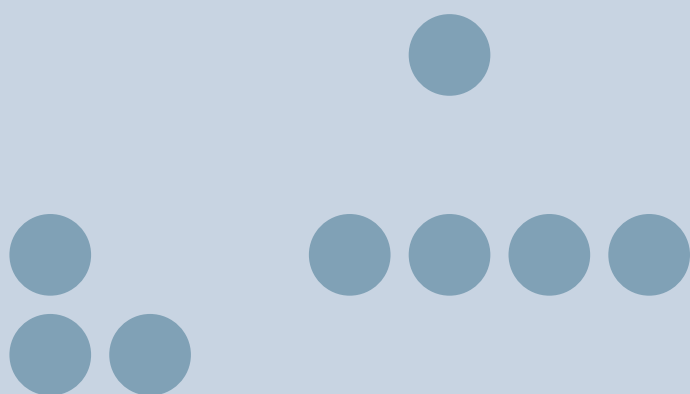
PERSONLIG OG POLITISK

SYRISKE FLYKTNINGERS TOLKNINGER AV **KRIGEN** **I SYRIA**

Cora Alexa Døving

SENER FOR STUDIER
AV HOLOCAUST OG
LIVSSYNSMINORITETER
MAI 2020

Utgitt av:
HL-senteret
Huk Aveny 56
Postboks 1168 Blindern
0318 Oslo

Tlf: 22 84 21 00
Fax: 22 84 10 13

Design: Rayon Design

INNHold

Forord: Om krig og dokumentasjon	4
Innledning	6
Informantene	9
OPPRØR OG DEMONSTRASJONER	10
Syria før opprørene: Om etniske og religiøse skillelinjer	10
Den personlige politiske fortellingen om revolusjonen – En politisk oppvåkning på tvers av gruppetilhørighet	12
Minoriteters posisjon og Assads spill med grupperinger	15
KRIG	18
Hva skjedde i mitt nabolag, i min by, på mitt sted.	18
Tolkninger av krigen: Hva drev den fremover?	20
Forklaringer på radikalisering av enkeltindivider	21
IS.	23
FLUKT OG NORGE	26
Flukt og betydningen av gruppetilhørighet	26
Norge – asylmottak og introduksjonsprogram.	29
SYRIA	32
Facebook, telefon – politikk og samvittighet	32
Fremtiden for Syria – fremtiden for meg	32
Sammendrag	36

Forord:

Om krig og dokumentasjon

Det er fortsatt krig i Syria, men regimet er allerede i gang med å dokumentere hvorfor krigen ble så omfattende og hvem som er ansvarlig for antall flyktninger og antall døde – hvem som ga ordre om hva. For enhver som anser seg som seierherre i en krig, er det vesentlig å være raskt ute med å skape en offisiell fortelling om krigens gang. I slike narrativer uteligger kompleksiteten fordi både gjerningsmenneskets ansvar og ofrenes historier pulveriseres.

Denne pilotstudien er utført ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter,¹ dermed er det nærliggende og referere til betydningen dokumentasjon har hatt for forståelsen av hendelser under andre verdenskrig. Det finnes ingen krig i verden som er så dokumentert og analysert som denne krigen. Like fullt gis det årlig ut flere bøker om andre verdenskrig bare i Norge, alle basert på nye funn eller nye perspektiver på gamle funn. Og selv om Auschwitz står der som et materielt vitnesbyrd over gasskamrene, diskuteres fremdeles detaljene i hva som førte til at folkemordet på jødene fikk utvikle seg til en industri.

Det vi vet fra historieskrivingen om andre verdenskrig, er at det i tiden rett etter krigen var seierherrenes perspektiv og homogeniteten i nasjonenes motstand som ble vektlagt. I nesten alle de ulike landene som ble okkupert, tok det minst et par tiår før den nasjonale historien handlet om mer enn «nazistene versus motstandsbevegelser». Konsentrasjonsleirene ble ikke fortiet; eksempelvis trykket avisene bilder av utsultede overlevende fra leirene og utallige døde, men dette fremstod som løse biter av dokumentasjon på det som ble forstått som én katastrofe blant flere andre.

Enda lengre tid tok det før spørsmål om kollaps og annen form for medvirkning innad i de enkelte landene ble en del av den nasjonale historieskrivingen. Spørsmålene om holdninger til

jødene i egen befolkning er også et eksempel på nyere perspektiver. Høsten 2018 oppstod det stor offentlig debatt i kjølvannet av Marthe Michelets bok *Hva visste hjemmefronten?* Som med boken stilte spørsmålene: Kunne regjeringen i London ha advart jødiske borgere; kunne hjemmefronten ha gjort mer for norske jøder? Gjorde samfunnet like mye for å redde jødene som de ville ha gjort dersom de var å regne som likeverdige nordmenn?

Poenget her er ikke bare å vise til tiden det tok før slike spørsmål ble stilt og at det stadig kan stilles nye spørsmål om hendelser under andre verdenskrig, men å samtidig poengtere at det i de demokratiske europeiske statene faktisk har vært *mulig* å stille spørsmål: Det finnes trygge rom for å kritisere den fremstillingen en stat har valgt. I et diktatur derimot, er det nærmest umulig å stille spørsmål ved de etablerte historiene – autoritære regimer må holde i hevd de narrative som legitimerer deres maktposisjon. Regimet i Syria er i full gang med å skape et slikt narrativ om krigen i landet.

Begrepet *kommunikativt minne* er et fagbegrep som skal betegne en tid der de som opplevde krig, selv kan fortelle om den; der erfaringene som ligger til grunn for minnet, er relativt nære i tid. Krigen i Syria har mange som kan ivareta det kommunikative minnet – det vil si som kan fortelle, vitne. Denne rapporten bygger på intervjuer med tolv syriske flyktninger om hvordan de fortolker sin egen, landets og folkets skjebne. Hva kan de formidle om krigens mekanismer?

Med referanse til Holocaust er det lett å vise til nødvendigheten av kildemangfold som viktig for dokumentasjon. Flyktningene som er intervjuet her, har imidlertid relativt liten tiltro til at dokumentasjon vil føre til noen form for rettsoppgjør. Poenget deres er at dokumentasjon på hendelser har vært overveldende i alle krigens år – det hadde de selv sett, på sine egne mobiler – men

¹ Denne rapporten er basert på en utvidelse av studien *Flight from Iraq and Syria. The impact of religious and ethnic identity*, Policy Brief, finansiert av Utenriksdepartementet. Et prosjekt ledet av Ingvill Plesner. <https://www.inclusive-citizenship.no/wp-content/uploads/2020/03/HL-Report-flight-from-iraq-3.pdf>

uten at dette førte til at internasjonale krefter grep inn mot regimet. Men kanskje bør det ikke være opp til den enkelte flyktning å bevare troen på dokumentasjon som viktig? Jeg har referert til Holocaust og avslutter også her: Viljen til å samle dokumentasjon og stille nye spørsmål om jødernes skjebne under andre verdenskrig kan delvis forklares med at det fantes et lyttende publikum, noen som var villige til å leve seg inn i hva som hadde skjedd og prøve å forstå. I dag er det Syria som trenger et lyttende publikum – spesielt utenfor landets grenser.

Syria definerer seg som en arabisk republikk med en sentralisert stat. Siden kuppet i 1963 har Baath-partiet regjert landet, og Assad-familien har vært i maktposisjon siden 1971. Opptøyer og opposisjonelle demonstrasjoner i 2011 ble brutalt slått ned av regimet og åpnet for en borgerkrig. Den pågående krigen har ført til over en million døde og mer enn 11 millioner mennesker på flukt.

Rundt 85 prosent av den syriske befolkningen er arabere, og i nord er det et kurdisk område. Makteliten og regimet er dominert av alawitter, en sjittisk sekt som rundt 12 prosent av befolkningen tilhører. Ca. 70 prosent av befolkningen identifiserer seg som sunnimuslimer. Det finnes flere religiøse minoriteter med lang historie i landet, som drusere, sjiaer, jesidier og ulike kristne grupper som assyrere, kaldeere, syrisk-ortodokse og armenere.

Innledning

I Norge bor det per dags dato 30 795 syriske flyktninger.² I Syria pågår det fortsatt krigshandlinger og landet er splittet mellom både gamle og nye politiske, religiøse og etniske skillelinjer. Før krigen var en nasjonal identitet som syrer fremtredende,³ men krigen har utfordret denne og skapt dynamikker som har gitt religiøse og etniske skillelinjer større betydning. Det skrives en rekke fagbøker som søker å forklare hvorfor opprøret mot Baath-regimet og president Bashar al-Assad som brøt ut vinteren 2011, utviklet seg til en så langvarig og grusom krig. I fagbøker så vel som i pressedekningen av krigen er «religiøs sektarisme» et sentralt tema. Men hvordan forklarer og fortolker syriske flyktninger sin egen, landets og folkets skjebne?

Denne rapporten har hatt som formål å videreformidle noen norskboende syriske flyktnings fortellinger om og fortolkninger av krigen i hjemlandet. Hvilke mønstre finnes i fortellingene? Det har også vært et formål å identifisere betydningen religiøs eller etnisk identitet har for flyktnings erfaringer med opprør, krig og flukt.

I rapporten bibringes erfaringer og tolkninger av hendelser fra de første opptøyene i 2011 og frem til krigens begynnelse i juli 2012,⁴ fra krigen eskalerte og til den enkelte informants møte med Norge. Informantene har også blitt spurt om synspunkter på Syrias fremtid. Dette er med andre ord ikke et kunnskapsnotat om Syria og hva som har skjedd og skjer der, men en presentasjon av de fortolkningene syriske flyktninger i Norge selv har av dette. Rapporten gir innsikt i hvordan krigen i Syria forstås av noen av dem som er direkte rammet.⁵

Året 2013 ble stormaktene en del av Syria-krigen. Det var dette året flyktnings situasjonen ble dramatisk: Ifølge FNs høykommissær for flyktninger var 2,5 millioner syrere fordrevet ved inngangen til året. Ett år senere hadde tallet steget til 8,9 millioner. I 2015 nådde flyktingene også Europa.⁶ Innen begynnelsen av 2017 hadde mer enn halvparten av Syrias befolkning på 22 millioner forlatt sine hjem. De fleste som internt fordrevne flyktninger – mange som flyktninger i naboland – mens ca. en million kom som asylsøkere til Europa.⁷ Av disse har rundt 31 000 endt opp i Norge.⁸ Det er fortellingen til 12 av disse som i denne rapporten settes i sammenheng.

Siden krigen i Syria ofte forklares som en sektarisk krig, ble alle informantene bedt om selv å definere egen identitet i henhold til etniske/religiøse kategorier og spurt om i hvilken grad de eventuelt hadde opplevd at denne identiteten hadde betydning for deres erfaringer fra opprørene, krigen og flukten. Som det vil fremgå av teksten, viste det seg imidlertid at spørsmål om gruppetilhørighet og sektarisme ble opplevd som lite relevant. Antakelig kan dette delvis forklares med at til tross for ulik etnisk bakgrunn er ni av tolv informanter sunnimuslimere, det vil si en del av den religiøse majoriteten. Medlemmer av en majoritetsbefolkning vil naturlig nok være mindre opptatt av gruppetilhørighet og mindre opptatt av relasjoner mellom minoritet og majoritet enn minoriteten er. Like fullt er det interessant at beskrivelser av tidsperioden rundt de første opptøyene og det informantene refererer til som revolusjonen, er så entydig beskrevet som et brudd med betydningen av religiøs og etnisk identitet. Det nevnes at alawittene hadde en dominerende plass i regimet og i militæret, men

² <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/innvandrere-og-integrering/innvandrerbefolkningen-i-norge/> lest 15. mars 2020.

³ Sik sett har Syria skilt seg fra sine naboland Irak og Libanon, som er prisgitt sterke sektariske strukturer og strømninger.

⁴ Ifølge ICRCs klassifisering av ulike faser av krigen var det i juli 2012 at Syria gikk fra et land med opptøyer og stedvise sammenstøt til å anta krigslignende forhold. Det var imidlertid først i desember samme år at Etilaf (Nasjonalkoalisjonen av syriske revolusjons- og opposisjonskrefter) ble dannet, og dermed hadde man en formelt konkurrerende struktur til Assad-regimet. <https://casebook.icrc.org/case-study/armed-conflict-syria>.

⁵ I tillegg til dette formålet inngår den i et mer fremtidsrettet formål om å gjøre dokumentasjon av erfaringer med krig og flukt til en del av HL-senterets arkivmateriale.

⁶ Hellestveit 2017:156.

⁷ Pearlman (2017):iv. Ifølge Internal Displacement Monitor Centre (IDMC) var det per februar 2020 6,1 millioner internt fordrevne i Syria (<https://www.internal-displacement.org/countries/syria>); 5,6 millioner syrere er registrerte fordrevet i naboland i 2019 ifølge UNHCR (http://reporting.unhcr.org/sites/default/files/ga2020/pdf/Global_Appeal_2020_full_lowres.pdf).

⁸ SSB-tall høsten 2019: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>.

poenget etterfølges av en presisering av at det å være syrer var en overordnet identitet for de ulike grupperingene i tidsperioden forut for og i begynnelsen av revolusjonen, og at revolusjonen var et felles prosjekt for det syriske folk. Splittelser ble imidlertid et sentralt tema når fortellingene strakk seg inn i årene med krig og flukt. Da økte informantenes referanser til etniske og religiøse skillelinjer, men først og fremst som forklaring på Assads utnyttelse av slike skillelinjer som en del av krigstaktikken. Forklaringer informantene gir på Assads taktikker for å gjenerobre makt og ro i befolkningen, er å fremstille regimet som en beskytter av minoritetene. Assad beskyldes altså for å overdrive og samtidig skape økt sekterisme. Uavhengig av om informantenes avvisningen av sekterisme som forklaring på eskalering av konflikt og krig er riktig eller ikke, eller om det er et resultat av sunnidominans blant informantene, er de muntlige fortellingene om en slik avvisning interessant.

Et annet mønster i materialet som helhet finner vi i tolkningene av krigsmekanismene. Til tross for variasjoner i fortellingene om krigens konfliktlinjer, ikke minst basert på ulik grad av kunnskap hos informantene, var det et fellestrekk at den dyptliggende og egentlige vedvarende konfliktlinjen ble oppfattet å gå mellom regimet og et relativt samlet folk i begynnelsen, og fra midten av 2012 mellom regimet og et uendelig antall opprørsstyrker.

Så å si samtlige informanter hadde også en sammenfallende oppfatning av sviket fra det såkalte verdenssamfunnet, og de mente at stormaktenes egne interesser har bidratt til å holde krigen i gang. Et annet fellestrekk er at IS i liten grad ble omtalt som viktig aktør i krigen med mindre vi spurte direkte om gruppen. Fortellingene om IS er forbundet med avsky og sjokk, men informantene omtalte dem som et symptom snarere enn som en årsak til situasjonen i Syria.

Et tredje fellestrekk i materialet er at informasjon via sosiale medier og mobiltelefon har spilt og fremdeles spiller en betydelig rolle. Denne infor-

masjonskanalen betydde mye under revolusjonen, som for de aller fleste av informantene innebar et første møte med politisk opposisjon. Særlig er det filmingen av regimets overgrep som ble delt på sosiale medier, som har festet seg som minner hos informantene og utgjør visuelle fotspor de fortsatt sjokkeres over. Sosiale medier og mobiltelefon spiller en sentral rolle i informantenes liv, både som informasjonskanal om utviklingen i lokalsamfunn i hjemlandet og for å opprettholde kontakt med familiemedlemmer der eller i andre land.

Antallet informanter er ikke stort nok til å konkludere med at mønstrene i intervjumaterialet er representative for syriske flyktnings fortolkninger av krigen. Like fullt, til tross for at informantene kommer fra ulike steder i Syria, har ulike klassebakgrunn og tilhører forskjellige religiøse/etniske grupperinger, er det altså enkelte faste fortellingssekvenser – eller troper – som går igjen i samtlige intervjuer. Det danner grunnlag for å hevde at det finnes visse fortolkninger som har fått en språklig kollektivt delt form og som gir revolusjonen og krigens mekanismer en forklaringsramme som er delt blant syrere i Norge.

De felles mønstrene og forklaringene i intervjumaterialet overrasket fordi den enkelte informant spesielt ble oppfordret til å dele sine egne tolknninger av hva som hadde skjedd i hjemlandet. Til tross for denne innfallsvinkelen, som var ment å skulle fange opp individuelle perspektiver, fremkommer det altså et tydelig kollektivt narrativ om Syria. Dette kan bety at informantene til tross for varierende gruppetilhørighet og herkomst fra ulike steder i Syria har opplevd mye av det samme. Men det kan også forklares ved at hendelsene fra 2011 og fremover har blitt formidlet gjennom kanaler som nådde direkte ut til et stort antall individer. Gjennom Facebook og øvrige sosiale medier, TV (al-Jazeera i særdeleshet), radio og publikasjoner fra NGO-er kan det ha oppstått et felles vokabular og et gjentagende mønster i hva som fremheves som viktige hendelser og riktige fortolkninger av krigen. En delt historie kan også forklares ved at en grusom og langvarig krig med

påfølgende flukt skaper et ekstra behov for en felles fortelling om hva som egentlig skjedde.

Statsviter og jurist Cecilie Hellestveit, som har skrevet den mest omfattende norske boken om krigen i Syria (2017) beskriver en krig med beleiringer, utsulting og teppebombinger av bydeler. Det er kanskje ikke å undres over at intervjuer som i utgangspunktet skulle handle om minoritets- og majoritetsrelasjoner i konfliktsoner, i all vesentlighet endte opp med å dreie seg om sjokk over opplevde og dokumenterte overgrep mot sivile.

Rapportens tekst har fått en form som ligger tett opp til informantenes måte å fortelle og forklare på. Den underliggende tematikken i intervjuene har som nevnt vært sekterisme og i hvilken grad tilhørighet og identitet har vært avgjørende for den enkeltes erfaringer fra Syria. For å fange opp ulike kontekster for slike erfaringer ble intervjuene delt inn i en temamessig kronologisk rekkefølge: Syria i årene før opptøyene 2011, revolusjonen fra april/mai 2011, krigen fra sommeren 2012 og frem til de individuelle tidspunktene for flukten. Avslutningsvis ble alle informantene spurt om hva slags fremtid de trodde på for hjemlandet sitt. Rapporten er strukturert etter den samme kategoriale inndelingen og består i vesentlig grad av en gjengivelse av hva informantene har sagt om de ulike periodene og hendelsene. Hvert av temaene er gitt en innledende tekst basert på fellestrekk i materialet for så å etterfølges av enten direkte sitater fra intervjuene eller gjengivelser i prosaform av hva den enkelte informant fortalte.

Informantene

Rapporten bygger på semi-strukturerte intervjuer med informanter som alle var syriske flyktninger og med et minimum på tre års botid i Norge. Intervjuene varte fra to til tre timer. Noen av informantene hadde begrensede norskkunnskaper, men kunne gjennomføre intervjuene delvis på engelsk, én ved hjelp av fransk. Informantene er rekruttert med utgangspunkt i tre institusjoner med kontakt med flyktninger; Skullerud voksenopplæring, som hjalp meg med å komme i kontakt med syriske flyktninger som hadde gjennomført introduksjonsprogrammet; og Bymisjonen, som hjalp meg å ta kontakt med syriske flyktninger. To av intervjuene ble gjennomført av Arkivet Kristiansand, som i forbindelse med et intervju-prosjekt med flyktninger fikk tilsendt vår intervju-guide. Nedenfor følger en kort presentasjon av informantene kun med den informasjonen som er nødvendig for å tolke uttalelsene deres:

- 1** Mann mellom 40 og 50 år. Kurdisk sunnimuslim. Jobbet som lærer i Damaskus. Gift med arabisk sunnimuslim. Barna deres ble alle født i Syria.
- 2** Mann mellom 40 og 50 år. Arabisk sunnimuslim. Av politiske årsaker flyktet foreldrene fra Syria på slutten av 1980-tallet (skiller seg slik ut fra resten av informantene). Har nå familie (ektefelle og kusiner/fettere) som har kommet til Norge som resultat av krigen i dagens Syria.
- 3** Mann rundt 40 år. Arabisk sunnimuslim. Jurist, jobbet som advokat i Aleppo. To barn født i Syria og kone (arabisk sunnimuslim som kom gjennom familiegjenforening til Norge).
- 4** Mann rundt 40 år. Kurdisk sunnimuslim. Flyktning fra Iran, men med lang botid i Damaskus, som også er byen han flyktet fra.
- 5** Mann rundt 30-årene. Kurdisk sunnimuslim. Vokste opp i liten by øst i landet, men flyttet til Damaskus i forbindelse med videregående skole. Her jobbet han som lærer.
- 6** Mann rundt 40 år. Arabisk sunnimuslim fra Idlib nær Tyrkia, nordvest i Syria. Bodde i Damaskus og arbeidet innen medisin da revolusjonen brøt ut.
- 7** Kvinne i midten av 30-årene. Arabisk sunnimuslim fra Aleppo. Etter at hun ble gift og fikk barn, gjenopptok hun studiene og var student under revolusjonen. Hun er intervjuet samtidig med ektemannen (informant 8), som hun har to syriskfødte barn med.
- 8** Mann i midten av 30-årene. Arabisk sunnimuslim. Familiehistorie fra Palestina (far som flyktet til Syria i 1948). Oppvokst i Aleppo, der han drev en farmasibedrift. Har to barn født i Aleppo.
- 9** Mann mellom 50 og 60 år. Alawitt fra Damaskus. Gift og kom med tre barn født i Damaskus.
- 10** Mann mellom 20 og 30 år. Kristen fra As-Suwayda. (Byens befolkning er i hovedsak ortodokse kristne og drusere.)
- 11** Kvinne mellom 30 og 40 år. Arabisk sunnimuslim fra Daraa. I Norge har hun barn og jobb.
- 12** Kvinne mellom 30 og 40 år. Armensk ortodoks kristen fra Aleppo.

OPPRØR OG DEMONSTRASJONER

«Vi vokste opp med at politikk var noe som var utafør oss»
(informant 7)

Syria før opprørene: Om etniske og religiøse skillelinjer

Syria var også i forkant av revolusjonen i 2011 preget av spenninger og motsetninger mellom geografiske områder samt mellom etablerte lojalitetsbånd basert på slektstilhørighet, klantilhørighet, by og land, klasse, etnisitet og religion.⁹ Den gryende opposisjonen spredte seg riktignok først og fremst blant den sunnimuslimske arabiske arbeiderklassen, men skulle langt på vei vise seg å bryte med landets etablerte sekteriske linjer. Informantene hvis fortellinger denne rapporten bygger på, kommer fra ulike steder i Syria og tilhører ulike religiøse grupperinger og klasser, men forteller alle om erfaringer med å leve i lokalsamfunn der det å være syrer var den viktigste dimensjonen ved deres identitet. Samtidig kunne alle informantene beskrive en sekterisk inndeling av sitt lokale bosted og Syria som land. Likefullt hadde samtlige erfaringer med et hverdagsliv der medlemmer av ulike religiøse eller etniske grupper omgikkes hverandre. Noen av informantene bodde selv i bydeler eller områder der deres egen etniske/religiøse gruppe var i majoritet, men samtlige hadde enten arbeids-, bo- eller vennskspsrelasjoner på tvers av gruppetilhørighet. Deres fortellinger om Syria før revolusjonen kan dermed sies å være preget av kunnskap om sterke motsetninger i landet, mens de selv har få eller ingen erfaringer med konflikter mellom etniske og religiøse grupperinger i eget lokalmiljø. Det er en påfallende samstemthet i påstander om at et sekterisk samfunn ikke var noe problem i Syria. I hvilken grad dette er en fremstilling som har vokst frem etter år med krig og dermed er basert på et behov for en fellesskapsfremmende fortelling snarere enn å være en riktig virkelighetsbeskrivelse, er vanskelig å si da ulike fagbøker om Syria vektlegger graden av en overordnet syrisk identitet i vekslende grad.¹⁰ En gjentatt påstand i intervjuene er i hvert fall at det å være syrer er en overordnet identitet. Videre mener majoriteten at de virkelige sekteriske linjene var betinget av slektsforankring snarere enn religion. Informantene har også en klar forståelse

av klasse, i betydningen av at regimets makt i stor grad var bygget på allianser med en elite som fikk økonomiske fordeler av sin lojalitet. Nedenfor følger eksempler på dette i form av utdrag eller sammendrag fra svarene på spørsmål om spenninger mellom grupper på lokalt nivå (som i nabolaget og yrkeslivet) før revolusjonsåret.

Informant 1 (Damaskus, kurder) forteller om en by med mangfold og «sivilisasjon». Han beskriver seg selv som kurder og kona som araber, og mener de ulike gruppene i byen hadde tillit til hverandre. Som han understreker, var det ikke noe problem å gifte seg på tvers av tilhørighet: «tyrkere, armenere, arabere, kurdere er ikke et problem» sier han, men fortsetter med påstanden om at det var nettopp tilliten mellom grupper som endret seg under krigsforløpet.

Informant 5 (Damaskus, kurder) bodde i et boligområde som ikke var dominert av kurdere, og dette bød ikke på utfordringer for ham: «Naboene på hver side av huset mitt var kristne. De var hyggelige. I det området bodde det både armenere, syriakker¹¹ og arabere. Kan ikke huske at det var problemer med dette.» Informanten fremhever slektsgrupper som de viktige grensene i samfunnet. Disse var viktige fordi regimet spilte på allianser mellom store familier. Dette systemet, forklarer han, skapte splittelser ikke mellom religiøse eller etniske grupper, men mellom og til og med innad i store slekter.

Informant 7 og 8 (Aleppo, sunniarabere) er et ektepar fra Vest-Aleppo. De begynner med å forklare at deres erfaringer er preget av at de ikke bodde i Øst-Aleppo (som etter hvert ble okkupert av opprørsstyrker), som de beskriver som både fattigere, mer religiøst homogent og mer konservativt enn vestdelen av byen. De beskriver Vest-Aleppo som preget

9 Hellestveit 2017:51, Sørvig 2017:24-26.

10 Det er her verdt å nevne at i den «arabiske» republikken Syria ble motsetningene til kurderne (som kun var «på besøk», og som på et tidspunkt skulle tilbake til Kurdistan i Tyrkia - og derfor ikke fikk statsborgerskap) med på å styrke den syriske arabiske identiteten, som var sterkt knyttet til etnisitet i motsetning til religiøsitet.

11 Ortodokse kristne syrere

av religiøse og etniske skillelinjer i form av at enkelte bydeler var dominert av ulike grupper, men de beskriver også en by der ulike religion og etnisitet hadde lite å si i det praktiske hverdagslivet. Mannen trekker frem sitt eget firma som eksempel: «Jeg jobbet sammen med en lege som var kristen, og det var full tillit. Når vi hadde ramadan, spiste ikke han heller formiddagsmat. Av respekt. Og det samme gjorde vi for han.» De fremhever at hvilken familie man tilhørte, var mer avgjørende enn religionstilhørighet: «Det er familier som er grensene, og ikke religion eller etnisitet», forklarer informant 7. Ektemannen utdyper at i Syria vil etternavnet til store familier fortelle hvem du er og da også hva slags goder du har. «Ordet wasta er et ord for familieføring, at medlemmer i en familie blir ansatt i en jobb uten å ha kvalifikasjoner», forklarer han. Mannen sier videre, mens kona nikker, at «alle grupper i Aleppo levde sammen, og at man ikke visste hvem som var hvem i Vest-Aleppo, man visste ikke hvem som var sjia eller hvem som var sunni der».

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) forklarer at Syria før revolusjonen var preget av dominante familier, der overhoder som hadde fått goder fra regimet, sørget for at alle på et sted eller innenfor en slektsgruppe ga det sin støtte. «Dette raknet underveis i krigen fordi selve revolusjonen førte til at mange som var under slike overhoder, brøt ut og støttet motstanden.» Uttalelsen viser til at familienettverk brøt sammen grunnet ulike ståsteder blant slektsmedlemmer allerede i begynnelsen av konfliktårene.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) bruker disse ordene for å beskrive grupperinger i forkant av revolusjonen: «Syria var unikt i mangfold: Det overrasker ikke en syrer at noen er annerledes.» Han sammenligner landet med Libanon, som ifølge ham respekterer ulikhet. På motsatt side står Gulfstatene, der de vil ha streng likhet, og han understreker at syrere var vant med mangfold på en ganske annen måte.

Men, sier han senere i intervjuet, inndelingene av land etter kolonitiden førte til at grupper som kan komme i konflikt, ble presset sammen på en unaturlig måte.

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) kommer fra en by ikke så langt fra Damaskus der kristne og drusere er i flertall: «Drusere har alltid likt kristne, og det var ikke noe problem. Heller ikke med de muslimene som bodde der. Min venn, en av de beste jeg har, er muslim. Han var sjia. Men for hele Syria gjaldt det jo at man ikke skulle snakke om religion, du skulle ikke forholde deg til hva han eller hun er. Bashar [Assad] ville ikke ... det var ikke lov til å snakke om religion. Bare under bordet», avslutter han.

En av informantene vektlegger imidlertid ikke enhet. Hun hadde et trygt liv som ortodoks kristen i en segregert del av Vest-Aleppo og følte seg ivaretatt av den staten de revolusjonære opponerte mot:

Informant 12 (Aleppo, armensk ortodoks kristen) begynner med å fortelle om et segregert boområde: «Jeg bodde i et armensk område hvor det kun bodde armenere. Innad i dette området hadde vi alle rettigheter som vanlige statsborgere og levde et fritt og trygt liv. Vi hadde vårt eget samfunn bygd opp av armenske skoler, kirker, bibliotek, butikker osv. Ungdommene fungerte som slags uoffisielle vakter som passet på samfunnet vårt. Dersom det kom mennesker utenifra, gikk de bort til dem og spurte med en gang hvorfor de var der. Vi omgikk sosialt kun dem som bodde i området vårt.» Hun forteller at regimet beskyttet dem, og at de inntil revolusjonen følte seg trygge som minoritet i Syria. Men ikke etterpå.

«For hele Syria gjaldt det jo at man ikke skulle snakke om religion», sier informant 10 og peker med det på en felles erfaring i informantenes sosialisering: Religiøse skillelinjer skulle ikke vektlegges. Men samtlige informanter har trukket frem at regimets tidligere interesser av å holde

religiøse ulikheter unna offentlig samtale, endret seg etter hvert som revolusjonen spisset seg til og krigen brøt ut. Religion og skiller mellom folkegrupper har en vesentlig rolle i informantenes forståelse av regimets krigstaktikker.

Den personlige politiske fortellingen om revolusjon: En politisk oppvåkning på tvers av gruppetilhørighet

Politikk og informasjon

Politiske bevegelser og partier i alminnelig forstand hadde dårlige kår i Syria, og det er følgelig naturlige årsaker til at nesten alle informantene beskriver seg selv som svært lite opptatt av politikk i tiden forut for revolusjonen. (Det betyr ikke at yngre generasjoner i Syria generelt var apolitiske. Antropolog, forfatter og syriakjenner Bendik Sørvig har eksempelvis skildret opposisjonen og den politiske aktivismen som fantes både forut for og under revolusjonen.)¹² Blant informantene forklares et manglende politisk engasjement med at de hadde lært hjemmefra at man ikke diskuterte politikken i landet. «Vi har et uttrykk i Syria som er at veggene har ører», sier en informant. Like fullt har ca. halvparten av informantene fortellinger om besteforeldre eller foreldre som hadde et politisk engasjement i egen ungdomstid: Fem av informantene var gjennom oppveksten blitt advart mot politisk arbeid av foreldre og besteforeldre, som selv hadde tidligere erfaringer med å bli straffet for sitt politiske engasjement. Felles for alle informantene er at nyhetene om demonstranter som samlet seg i protest mot regimet, var svært overraskende, og at dette raskt hadde utløst en spent nysgjerrighet og gryende politiske interesse hos dem. Overraskelsen over at politisk motstand i det hele tatt kunne oppstå i offentligheten, at folk turte å skrive det de skrev på Facebook, og til og med

samles offentlig, var så stor at de selv ble grepet. Utdragene nedenfor er fra den delen av intervjuet der informantene bes om å beskrive sin interesse for politikk helt i begynnelsen av året 2011.

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forteller at han ble aktiv etter at demonstrasjonene hadde pågått en stund, og at dette var et resultat av at han var blitt veldig fascinert over demonstranternes mot. Særlig ble han engasjert av nye former for samtaler med kollegaene. Etter hvert tok han del i etableringen av en forening: «Vi var kritiske til regimet, og jeg ble med i Syrian Free Lawyers, og vi var med i demonstrasjonene.»

Informant 5 (Damaskus, kurder og student) tok ikke del i demonstrasjonene og omtaler seg selv som lite opptatt av politikk, men likevel bevisst kurdernes situasjon: «Selv om det gikk fint å leve som kurder, så gikk det ikke an å snakke om at man lengtet etter frihet. Jeg følte det som undertrykking at man ikke kunne skrive på kurdisk i Syria.» Informanten hadde altså en bevisst politisk opplevelse av det å være kurder, men relaterte ikke dette til politisk aktivitet og holdt seg passiv under de begynnende hendelsene. Han ville bare ta en mastergrad, sier han. Senere ble han likevel grepet av bevegelsene og forklarer dette med at demonstrasjonene ikke handlet om en gruppes krav overfor en annen, men om et opprør mange på tvers av grupper var enige om.

Informant 7 (Vest-Aleppo, sunniaraber) kom fra en ikke-politisk familie og beskriver foreldre generelt i Syria slik: «De oppdrar oss som sauer, vi oppdras til lydighet og til ikke å stille spørsmål. Vi vokste opp med at politikk var noe som var utafor oss.» Det var mengden av informasjon hun etter hvert opplevde å få via sosiale medier, som gjorde henne nysgjerrig og etter hvert politisk engasjert, sier hun.

Informant 9 (Damaskus og alawitt) hadde jobb i et statlig firma og beskriver seg selv som lite opptatt av politikk. «Det er fordi man ikke kunne uttale seg om kritikk og politikk.» Også han ble politisk vekket etter hvert som demonstrasjonene fortsatte og tok til å prege hjembyen.

Informasjonen de aller fleste informantene først mottok, eller i hvert fall den de nå forteller at de først husker, og som de ble svært opptatt av, var om hendelsene i byen Daraa tidlig i året 2011. Gjengivelsene av disse hendelsene er svært like hos informantene: Her, nær grensen til Jordan, ble flere barn arrestert av sikkerhetsstyrkene fordi de hadde sprayet graffiti på en skolevegg. Foreldrene fikk ikke vite hvor barna var. Dagen etter samlet en del av byens innbyggere seg til en demonstrasjon i protest mot arrestasjonen. Denne endte med at to ubevæpnede personer ble drept av sikkerhetsstyrkene. Begravelsene utløste nye demonstrasjoner, som igjen utløste nye begravelser. Det ble filmet med mobiltelefoner, og protestene ble raskt kjent i ulike deler av Syria. En uke senere gikk titusener i demonstrasjonstog i ulike deler av landet, med krav om reformer. Det er disse hendelsene informantenes fortellinger om revolusjonen begynner med; de spør om jeg kjenner historien fra Daraa, og om jeg vet hva Assad gjorde mot barna der.¹³ Når jeg spør om hvordan de vet så mye om det som skjedde i akkurat Daraa, fremheves Facebook og mobiltelefon som viktige informasjonskanaler. «Våren 2011 dukket syriske revolusjonære Facebooksider opp som paddehatter», skriver Bendik Sørvig som en del av sin skildring av hvordan tusener av syriske aktivister så det som en oppgave å videreformidle informasjon, ta bilder, dokumentere politisk aktivitet og overgrep. Slike sider førte ifølge Sørvig til samhold og forbindelseslinjer mellom aktører i en politisk bevegelse som ikke hadde en landsdekkende organisasjon i ryggen.¹⁴ Beskrivelsene

hans gir en god forklaring på vekten informantene legger på informasjonen de fikk fra uoffisielle mediekkanaler.

Også de mer faglige beskrivelsene av opprøret i Syria vektlegger betydningen av at arrestasjon av og drap på barn ble spredt via mobiltelefon, og at dette beveget sterkt. Barnet Hamza fra Daraa, som ble arrestert sammen med sin far under en demonstrasjon og senere levert tilbake død etter tortur, ble ifølge Hellestveit et sentralt symbol på regimets brutalitet.¹⁵ I informantenes fortellinger er nettopp overgrepene mot barn beviset på regimets vilje til bruk av vold mot sivile. Det fortelles om overgrepene mot eget folk som noe som sjokkerte dem sterkt og det som gjorde at den tilliten de fleste sier at de tross alt hadde til styresmaktene i hjemlandet, forsvant. En del av informantene har selv sett og erfart vold, men samtlige hadde sett vold på videopptak distribuert via mobiltelefonen eller sosiale medier. Hellestveit hevder at «opinionen i Syria ble beveget av brutaliteten i bildene», en påstand som altså er betegnende for informantenes fortelling om *hvorfor* de selv ble opptatt av opprøret.

Informant 7 (Vest-Aleppo) sier hun ikke fikk vite noe via etablerte TV-kanaler: «TV eller radio dekket ikke det som skjedde i Daraa; folk i Aleppo fikk greie på det gjennom mobiltelefon fra slekt og venner lenger sør i landet. Jeg hørte stadig folk syngende Gud hjelpe Syria, som er en religiøs sang, men som synges når det er en krise. Og dette var noe vi ikke helt hadde fått med oss. Det var en fetter som ringte først og fortalte om opprøret i Daraa og hvordan Assads folk hadde arrestert barn.» Hun forteller at hun fikk se bilder av barna i Daraa og angrep på sivile der.

¹³ For en gjennomgang av opptøyene i Daraa se Sørvig 2017.

¹⁴ Sørvig 2017:90.

¹⁵ Hellestveit 2017:71.

Ett folk – En revolusjon på tvers av grupperinger

Uavhengig av hvor i Syria informantene hadde bodd, er alle bortsett fra én samstemte i at splittelser på tvers av religion eller etnisitet oppleves som irrelevant i fortellingene om revolusjonen: Vi var ett folk som ville få regimet bort, gjentas altså av 11 av 12 informanter. I intervjuene er det følgelig svært tydelig at Syria oppfattes som en nasjon, og selv når vi minner informantene på – og de selv anerkjenner – de store forskjellene både religiøst, etnisk og klassemessig, understreker de at opplevelsen av at politisk bevegelse på tvers av dette var mulig, var noe av det som gjorde dem engasjert året 2011. Denne politiske fortellingen eller tolkningen av revolusjonen ligner den vi finner i faglitteraturen: «Det var ikke en kurdisk protest, en sunnimuslimsk brorskapsprotest eller en annen undergruppes forsøk på å fjerne ett sekterisk regime for å innsette et nytt regime med et nytt sekterisk fortegn. Det var det syriske folk som krevde et helt nytt system.»¹⁶ Også i Wendy Pearlman's samlinger av intervjuer med syriske flyktninger avvises det sekteriske elementet som relevant under revolusjonen. Pearlman har flere informanter som understreker at til og med skillet mellom sjia og sunni var irrelevant for dem i denne perioden.¹⁷

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forteller at skillelinjene gikk mellom dem som støttet revolusjonen og dem som ikke gjorde det: «Det var vi ikke opptatt av [refererer til religiøse skillelinjer som jeg spør om], bare hvor man var politisk. Det var mange kurdere, og kristne som var med på å stå imot, det var ikke de skillene som var viktige.»

Informant 9 (Damaskus, alawitt) forteller: «I Damaskus begynte de med demonstrasjoner hver fredag. De var fredelige den første tiden,

men regimet ble mer og mer aggressive, flere ble drept for hver gang.» Han forteller at han snakket om demonstrasjonene med sine venner, men ikke deltok selv. «In my mind I supported them» sier han (og svitsjer innimellom til engelsk). Han visste også om flere alawitter som deltok. «Demonstrasjonene de seks første månedene var på tvers av alle samfunnets farger – kristne også.»

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) slår fast at de tidlige demonstrasjonene gikk på tvers av grupper: «Alawitter også var med på den revolusjonære stemningen i Damaskus. [...] Da revolusjonen begynte, var det for ett syrisk folk. Det var dette regimet gjorde alt for å splitte.»

Informant 11 (Daraa, sunniaraber) forteller om en tysting på hennes mann for å vise at skillelinjene ikke fulgte religiøs identitet: Kun kort tid etter revolusjonsutbruddet ble hennes mann arrestert fordi han ikke aktivt tok avstand fra demonstrasjonene i byen og dermed nektet å støtte Assad. Han ble angitt av sjefen sin på jobb som hadde allianser knyttet til regimet, men var av samme religiøse gruppering som hennes mann.

Informant 10 (As-Suwayda, kristen), som snakker engelsk ispedd norsk, svarer slik på spørsmål om kristnes deltakelse i revolusjonen: «Some Christians thought that the Muslims wanted to, that the revolution was to take us ... They were filmed when they came out of the mosques for demonstrations, and they [de kristne] were afraid. But many Christians supported FSA and demonstrators made posters with Happy Easter on them to show us they wanted to protect Christians! The first eight month of the revolution, it was about the ... fattige og unge. Det var folk mot government, men så ble det Al Nusra og alle de ulike, Free Syrian Army and ...»¹⁸

¹⁶ Hellestveit 2017:84.

¹⁷ Pearlman 2018, eksempelvis sidene 100–109. Jeg vil imidlertid minne om at majoriteten av informantene er sunnimuslimer, og at dette kan inngå som en del av forklaringen.

¹⁸ Hos informant 10, som er kristen, kommer det like fullt frem at religiøse skillelinjer var aktualisert allerede i begynnelsen av revolusjonsåret. Han forteller at han mistet noen

På spørsmål om de har noen teori om hvorfor de opplevde at gruppetilhørighet var av liten betydning i begynnelsen av revolusjonen, er det flere som trekker frem informasjonen de fikk. De hevder at meldinger på Facebook sjelden opplyste om demonstranternes religiøse eller etniske gruppetilhørighet. Det var lett å vise sin støtte til opprørerne på sosiale medier og følge nøye med på hva som ble planlagt uten å forholde seg til spørsmål om etnisk eller religiøs identitet. Flere som forteller at de ikke turte å stille opp på demonstrasjoner, sier at de likevel fulgte med og gav sin støtte på sosiale medier og slik følte seg som en del av en politisk bevegelse som overskred tidligere skillelinjer.¹⁹ En av informantene forteller at han opprettet en falsk Facebook-konto som «jeg brukte til å skrive støtte til Facebook-sidene til opposisjonelle opprørere. Jeg hadde et stort behov for å utrykke meg og gi støtte».

Minoriteters posisjon og Assads spill med grupperinger som tema i fortellinger om revolusjonen

Påstander om at Assad så snart han innså at revolusjonen var et samlende prosjekt, begynte å utnytte et segmentert samfunn, inngår i samtlige intervjuer. Ifølge informantene var det ingenting som skremte presidenten så mye som det at revolusjonen forente folk. Forklaringer på Assads taktikker for å gjenerobre makt og ro i befolkningen er også nokså entydig beskrevet som å utnytte minoritetene:

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) understreker at Assad fremstilte demonstrantene som sunnier som ville ta makten og utrydde

minoriteter: «Assad har tjent mye på å late som om han beskytter minoriteter.»

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) forteller at også en del alawitter bidro til den revolusjonære stemningen i Damaskus, men at «Assad fikk raskt i gang en propaganda som skulle vise at revolusjonen egentlig var et angrep på alawitter, altså et forsøk fra sunnier på å få makt over alawitter. Regimet lagde det til sunnier mot alawitter, mens det egentlig var [opprør] for rettigheter og frihet for det syriske folk.» Informanten forteller videre om systemer for tysting som oppstod etter hvert: «På sykehusene og rundt om i Damaskus var de fleste sykepleiere alawitter, og etter [at] demonstrasjonene begynte, fikk de påbud om å melde fra til politiet om det kom sårede inn på en fredag eller lørdag. Demonstrasjonene var ofte på fredager, og hvis man kom såret til sykehus i løpet av helgen, ble det antatt at man var demonstrant, og da ble man arrestert.»²⁰

Informant 7 (Aleppo, sunniaraber) beskriver det samme: «Assad benyttet revolusjonen til å skape krig mellom grupper. Skape kaos.»

Informant 9 (Damaskus, alawitt) viser til at Assad lyktes med sin taktikk: «Jeg la merke til hvordan Assad brukte mangfoldet i Syria: Regimet sa at revolusjon var et forsøk på å drepe alle minoritetene. Dette var suksessfullt, det så jeg selv, for mange venner av meg som er alawitter eller kristne, trodde virkelig på dette.»

venner i begynnelsen av krigen fordi han støttet revolusjonen så tydelig.

¹⁹ Konsulent for denne rapporten, Cecilie Hellestveit, pekte her på diskrepansen mellom tidligere dokumentasjon av syreres generelle frykt for overvåkning, også av det som ble skrevet på datamaskiner, og informantene som her vektlegger informasjonen de fikk via Facebook ukritisk. Hun fremhever også at særlig iranske teknikere utover i 2011 assisterte syriske myndigheter med software som hadde blitt utviklet under den grønne revolusjonen i Iran, i et forsøk på å lokalisere, overvåke og etter hvert pågripe alminnelige syrere som støttet revolusjonen gjennom sosiale medier.

²⁰ I sitatet virker det som om det var spesielt alawitter som fikk dette påbudet om å melde fra. Det er muligens slik informanten oppfattet det, men under syrisk (helse)lov er det lovpålagt for helsearbeidere å melde inn informasjon om slike skader. Dette var altså ikke et påbud som gikk ut til alawitter, men et generisk lovpålegg. Helsearbeidere som ikke fulgte opp, kunne da arresteres for lovbrudd. (For øvrig en vanlig praksis i autoritære land med gryende demonstrasjoner og opptøyer.)

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) vektlegger at støtten til revolusjonen verken fulgte etniske eller religiøse linjer, men at grenselinjene likevel var synlige: «Mange kristne støttet revolusjonen. Druserne, de støtter Israel, så ... Men Daraa er et veldig upopulært sted for drusere og kristne, så det var litt vanskelig [å gi støtte]. Altså at de ble mot revolusjonen fordi de var mot Daraa. Mange flyktet jo fra Daraa til Suwayda. Nå er det så mange flyktninger i Suwayda at det har endret hele byen. Druserne liker ikke at muslimer blir så mange der. Men du spør om ... kristne og drusere var litt ulike i synet på revolusjonen, men som jeg sa, mange unge støttet den. Mange drusere og kristne stoler ikke på Bashar heller. We knew that Assad protected no groups.»

Nyanseringer i beskrivelsene av folket som ett under revolusjonen kommer frem når kurdernes situasjon beskrives. Bevissthet om politisk kamp for selvstendighet og manglende rettigheter for kurdere var en del av informantenes kunnskap om Syria. Dette kom tidvis frem, også i fortellingene om hvordan kurdernes minoritetsposisjon ble utnyttet av regimet under revolusjonen:

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) fremhever at kurdere i utgangspunktet var mot regimet fordi de ville ha eget land, men at dette var før revolusjonen: «Mange kurdere var uten statsborgerskap, og da revolusjonen var i gang, tilbød Assad statsborgerskap mot lojalitet, støtte til regimet. Jeg sier ikke at alle, men en del kurdere valgte å bli regimestøttende. De var dessuten bitre fordi sunnitter hadde gitt dem lite støtte i tidligere kamper mot regimet, så når opposisjonen bestod av flest sunnitter, ville de ikke gi støtte tilbake. Når araberne begynte å demonstrere, skaffet mange kurdere seg goder ved å støtte regimet mot dem. Men ikke alle Kurderne var litt her med oss og litt der, noen var det ene, andre det andre.»

Som påpekt tidligere hadde en del informanter foreldre og besteforeldre som bar på erfaringer fra opposisjonelt virke og som brukte Syrias politiske historie som argument for å hindre at barna deres skulle engasjere seg politisk og bli utsatt for det samme regimet. Men betydningen av Syrias historie kommer også frem i fortellinger om religiøse skillelinjer og da særlig knyttet til steder der regimet tidligere har begått overgrep. Mye tyder på at historien om regimet (da under Assads far) fikk en revitaliserende kraft under revolusjonen. Bendik Sørvig har eksempelvis vist hvordan blodige hendelser i byer som Jisr al-Shughur, Hama og Aleppo på 1980-tallet fikk betydning for oppblomstring av opposisjonen.²¹ Også en av våre informanter refererte til Hama.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) forteller om faren til Bashar al-Assad, Hafez al-Assad, og om året 1982, og regimets utfall mot det muslimske brorskapet da 40 000 ble drept i Hama fordi de var muslimbrødre. Dette er ikke glemt, sier han. Han forteller også at en bror av Hafez al-Assad som ledet en egen spesialstyrke, gikk inn i Damaskus og rev hijaben av kvinnene, men at presidenten selv da stoppet dette og var lur nok til å gå på TV å si at han beklaget det inntrufne overfor dem han kalte sine søstre og døtre. «Han var smartere enn sin sønn.» Hvis Bashar selv hadde gitt en offentlig unnskyldning for det som skjedde i Daraa, ville ikke dette blitt den krigen det ble. Han er en dum person, og det er det mange alawitter som mener, hevder informanten.

21 Sørvig 2017:42, 95.

KRIG

«Det de ville, var å gjøre sivile til fiender.»

Etter revolusjonen: Hva skjedde i mitt nabolag, i min by, på mitt sted

Fortellingene om engasjement, fascinasjon og enhet forsvinner etter hvert som den påfølgende krigen blir tema. Skillelinjer mellom grupper får nå en annen og større betydning. Informantene, særlig de som befant seg i store byer, forteller at de observerte stadig mer våpen i demonstrasjonene, og at de også kunne observere at ulike opprørsgrupperinger markerte seg. Disse markeringene spilte på religion og identitet.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) forteller at det i hjembyen var demonstrasjoner på fredager i ca. et halvt år, og at disse var relativt rolige, men at voldsomheten økte utover. Han forteller om hvordan han selv observerte stadig flere som viftet med våpen, og at dette gjorde ham redd. Også nye bannere med ekstreme islamistiske slagord bekymret ham. Han mener det kom folk fra utlandet til Damaskus for å delta, og at Saudi-Arabia og Qatar bidro med penger og våpen. Flere muslimske gruppers navn malt på flagg ble en del av demonstrasjonene. Nettopp dette, mener han, gjorde at han skjønnte at regimet kom til å finne legitimitet til å gjøre situasjonen veldig farlig. Han forteller også om da Damaskus på det nærmeste ble overtatt av frihetshæren i 2012, og at det var regimets reaksjoner på dette som gjorde at han for alvor innså at dette kom til å bli en ordentlig krig.

Informantene forteller også at mistillit mellom grupperinger av religiøs og etnisk art spredte seg i hverdagslivet samtidig som spenninger mellom grupperinger som støttet versus ikke støttet regimet, ble tydeligere etter det første året.

Informant 1 (Damaskus, kurder) sier at andres mistenksomhet ble en personlig erfaring: «Arabere hadde vært en del av motstanden

mot Assad og mistenkte kurderne for ikke å støtte dem. Kurderne deltok ikke, og derfor ble de mistenkt. Araberne trodde at kurderne ikke var bra da. Og nå etter krigen tror araberne at kurderne bare vil ha eget land.»²²

Informant 9 (Damaskus, alawitt) trekker frem kurderne når vi snakker om ulike grupperingers posisjon under krigen: «De er brukt politisk, og jeg føler med dem. De fikk ingen rett til sitt språk og sine fester – regimet overførte dem fra landsbyene deres fordi de ville de skulle bli fiender i samfunnet.»

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) er den av informantene som har den tydeligste historien om sårbarheten som ligger i det å ha en minoritetstilhørighet under krigen: «Min identitet som armenier gjorde meg ekstra sårbar, ikke i frykt for regjeringen, men for opposisjonen. Min bror ble igjen en stund etter at vi hadde flyktet. Han jobbet i utkanten av Aleppo [utenfor det armenske området] og måtte ta bussen til jobb. En gang under krigen ble han stoppet på bussen av noen fra opposisjonen. De ville sjekke hans ID, men en muslimsk kvinne sa at han var sammen med henne. De trodde da at han var muslimsk, og han trengte ikke å vise sin ID. Opposisjonen visste at armenere holdt med Bashar al-Assad, så det var opposisjonen som utgjorde den største trusselen mot oss under krigen.» Selv om det i kvinnens fortelling vises til hjelp fra en muslimsk kvinne, handler hennes hovedfortelling om hvor utsatt den kristne gruppen i Aleppo ble under krigen, og at de støttet regimet.

Også økonomi og klasseforskjeller kommer frem som viktige dimensjoner i krigen, spesielt når det refereres til Aleppo. Allerede tidlig i krigen (fra 2012) ble det klart at den parten som vant handelsstanden der, det vil si det mer velstående

²² En del av informantene har vært inne på at Assad forsøkte på å komme kurderne i møte gjennom tilbud om statsborgerskap tidlig i opprøret, men de har vært usikre på de faktiske forholdene rundt dette. Cecilie Hellestveit peker også på betydningen avtalen mellom Assad og kurdiske ledere – fremforhandlet i Teheran – i 2012 har hatt for skepsisen mot kurdere. Her lovet Assad tilbaketrekning av styrker fra Øst-Syria. Det ble altså inngått en form for politisk samarbeid med kurderne, som fikk midlertidig territoriell kontroll for å muliggjøre at Assad kunne sette inn større deler av sine militære styrker i byene i vest. Mange kurdere som støttet opposisjonen, så på dette som et svik fra sine egne.

Vest-Aleppo, over på sin side, ville vinne krigen om hele Syria. Denne handelsstanden er i stor grad sunniarabisk dominert. Kampen om Vest-Aleppo beskrives av Cecilie Hellestveit som kampen om Syrias økonomi.²³

Sitatet nedenfor er en interessant beskrivelse også med tanke på forklaringene ekteparet gir på hvorfor noen lot seg verve i voldelige grupperinger:

Informant 7 og 8 (Aleppo, sunniarabere) forteller om et delt Aleppo der øst og vest utgjør viktige skillelinjer i konflikten. Assad klarte å splitte byen fordi Øst-Aleppo er fattig og konservativt, tradisjonelt religiøst og har andre dialekter, forklarer de. Da opprørsstyrkene overtok i øst, oppsto det en splittelse i befolkningen. «Det førte til at sunniaraber ble fiende av sunniaraber», sier informant 8. Informant 7 forteller at selv om opprørsmilitser hadde makten i øst, var kaoset der verre enn i vest, og regimet kom etter hvert til å bombe i stykker den delen av byen. Hun forklarer hvorfor flere fra øst etter hvert gikk inn i voldelige grupperinger: «Folk i Øst-Aleppo opplevde så grusomme ting at hvis familien deres var drept eller skadet, vervet mennene seg i Free Army og ble med på raid innad i Vest-Aleppo.» Begge informantene skildrer årene etter revolusjonen som preget av frykt både for regimets soldater og for ulike opprørsgrupper på raid i den regimedominerte delen av byen.

Spesielt blir splittelsene mellom sunnier og alawitter tydeligere uttrykt når årene etter revolusjonen er tema i intervjuene. Her kommer også historiske konflikter frem.

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber), som tidligere har fremhevet deltakelse og felles sak på tvers av grupperinger fra sin botid i Damaskus, har en annen historie knyttet til sitt opprinnelige hjemsted: «Det som gjorde meg spesielt utsatt under krigen, er at i min hjemby var det en gang en sunni-gruppe som drepte hundre alawitter,²⁴ og det

ble sterke reprimander av dette, og det var ... det gjorde meg utsatt lenge på den måten at da det ble farlig i Damaskus, hadde jeg ingen landsby å flytte hjem til, for det var den landsbyen der sunniene hadde drept.» Også i tiden før revolusjonen beskriver han gruppekonflikter i Idlib: «På mitt hjemsted var det enighet om at alawitter var prioritert. Det var rasisme mot sunnitter. En og annen minister var sunni, men dette var kun symbolsk, et ansikt ut. Alawitter hadde alt. Alle som var i hemmelig politi, var alawitter. La oss si det fantes en landsby med tusen mennesker; da ville de ti eller tjue alawittene som var der, ha alle maktstillinger. Sunnitter var underlegne.» Han forklarer at nettopp en slik maktfordeling var noe av utgangspunktet for revolusjonens gjennomslagskraft i hans hjemtrakter.

Et sekterisk samfunn får også betydning når fortellingene får stadig flere referanser til konkrete krigshandlinger. På den ene siden fortelles det om splittelser innad i familier, der brødre kunne verve seg på ulike sider, eller splittes i graden av regimekritikk, på den annen bekreftes det at gruppetilhørighet fikk ny verdi som ramme for hjelp og trygghet.

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) mener at gruppetilhørighet i krigssituasjonen ble splittet samtidig som den også ble styrket: «One brother can be in army for government and another for FSA.» Splittelser kan altså gå på tvers innad i familier. Like fullt understreker han at krigen førte til større vektlegging av gruppetilhørighet: «Before the war we did not ask [om religion eller etnisk gruppe], during the war we trusted more people from the same group.»

Informant 7 (Vest-Aleppo, sunniaraber) innleder sin fortelling om krigsårene med en skildring av matmangel i Aleppo og fortsetter med å beskrive mistenksomhet basert på stedstilhørighet snarere enn på religiøs gruppering: «Et år etter revolusjonen inntraff det plutselig matmangel. Det var under ramadan,

²³ Fra konsulentuttalelse fra Hellestveit.

²⁴ Han refererer til en hendelse i Jisr al-Shughur der 120 medlemmer av Assads sikkerhetsstyrker ble drept av væpnede gjenger. (Sørvig skildrer de ulike versjonene av hva som faktiske hendte [2017:95], men informanten refererer til den offisielle versjonen, der sunniarabere i ulike gjenger angrep soldatene.)

husker kører overalt. Vest-Aleppo ble omringet av soldater, mens Øst-Aleppo ble bombet.» Sammen med ektefellen (informant 8) forteller hun om hvordan Assad bevisst brukte delingen av Aleppo: «Han fikk de i øst til å tro at vi i vest var hans støttespillere.» De forklarer at soldater sprayet på vegger overalt i byen: «Assad: eller vi brenner Syria.» Butikkeiere ble tvunget til å male støtteord til Assad på persiennene sine for ikke å få butikkene ødelagt. Informantene mener Assad klarte å splitte byen fordi Øst-Aleppo er fattig og konservativt, tradisjonelt religiøst og har andre dialekter. Dette førte til at sunniaraber ble fiende av sunniaraber, sier de.

Det er interessant hvordan et delt samfunn, i sitatet overfor beskrevet med referanse til klasse knyttet til demografisk struktur i Aleppo, gir en empatisk forklaringsramme for hvorfor noen deler av befolkningen vervet seg til voldelige grupperinger som informantene selv fryktet å bli utsatt for. Informant 7 og 8 forklarer eksempelvis at folk i Øst-Aleppo opplevde så grusomme ting og at det var først når familiene deres var drept eller skadet, at folk herfra vervet seg og ble med på raid innad i Vest-Aleppo. Det er et trekk ved flere av informantenes fortellinger at voldelige handlinger gis en forklaring på bakgrunn av innlevelse i situasjonene mange befant seg i.

Tolkninger av krigen – hva drev den fremover?

Cecilie Hellestveit beskriver regimets strategiske respons på opprøret i Syria med uttrykket «hermetisering av opposisjonen»²⁵ og henviser til hvordan geografiske beleiringer skulle hindre kommunikasjon og nettverksbygging mellom ulike provinser. Dette førte til at opposisjonen raskt ble til lokale fenomener. Det lokale mangfoldet, eller mangelen på overordnet organisering

av motstanden, kommer godt frem i intervjuene. Dette blir særlig tydelig når informantene beskriver egen manglende forståelse av hvem de ulike militære grupperingene var og hva de stod for. Der revolusjonen ble opplevd som en samlet sak, ble den videre utviklingen av opposisjonen opplevd som uoversiktlig.

Fortellinger om hvordan Assad benyttet seg av grupperinger ved å skape nye lojalitetsbånd, er som det allerede er vist til, mange. Også påstanden om at minoritetene i landet ble utnyttet gjennom sirkulering av historier om hevn fra sunnier, er utbredt. Men i tolkninger av krigens faktorer er det særlig fortellingene om fanger som ble sluppet løs fra fengsler, som er gjennomgående i alle intervjuene. Da revolusjonen brøt ut, satt det flere islamister i syriske fengsler. Særlig var dette opposisjonelle som kan kategoriseres som brorskapsfolk, jihadister eller salafister.²⁶ At fangene skulle frigis, var en del av kravene som ble fremsatt under revolusjonen. Frigivelsen av fangene tillegges like fullt et helt annet motivasjonsgrunnlag enn å etterfølge opposisjonens krav: Dette var et ledd i Assads krigsstrategi, mener informantene. (Hvor mange fanger det dreide seg om, og hva disse sonet for, er ulikt beskrevet i materialet.) Ifølge informantene visste Assad at fangene kom til å mobilisere politisk og danne radikale grupperinger, og dermed ville han få legitimitet til å føre krig, lyder argumentet fra 11 av 12 informanter:²⁷

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) forteller: «Assad ga amnesti til mange i fengsel for at de skulle etablere seg i islamistiske grupper, grupper som hele verden frykter. Regimet ville rett og slett ha slike opprørsgrupper som var islamistiske for å koble dem til opposisjonen. Det de ville, var å gjøre sivile til fiender. Få sivile til å tilslutte seg opposisjonen. Når slike grupper [politisk frigitte fanger som tilsluttet seg regimemotstandere]

²⁵ Hellestveit 2017:52.

²⁶ Hellestveit 2017:64.

²⁷ Tolkningen av at Assad gjorde dette bevisst og som en politisk manøver, kan ha sin forklaring i at han etter at USA gikk inn i Irak i 2003, slapp ut jihadister som han tidligere hadde fengslet.

var i landsbyer der det var en opposisjon, så ville verden godta at regimet drepte folk i den landsbyen.»

Informant 9 (Damaskus, alawitt) mener at Assad slapp 60 000 ekstremister fri fra fengsel. Det var disse, forklarer han, som tok ledelse over grupper i Idlib. Han understreker at folk i Syria egentlig ikke er ekstreme: «Aldri vært som i Saudi-Arabia. Kanskje fem prosent bare var ekstreme. De kom fra fengselet.»

Informantene ble spurt direkte om å forklare opprørsgruppene og fremveksten av de mer islamistiske sådanne. De fleste forklarer at islamistiske grupper raskt fikk ord på seg for ikke å være korrupte og å ha den styrken som trengtes for å slå regimet tilbake. Dette mener de kan forklare hvorfor flere fra en befolkning som i utgangspunktet var lite opptatt av islamisme, kunne slutte seg til slike grupperinger. De ulike gruppene ble, i hvert fall i begynnelsen, oppfattet som midler til å føre revolusjonen videre. Samtidig som opprørsgrupper beskrives som resultat av Assads strategier, beskrives de også som grupperinger som ga håp om seier over regimet.

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunnimuslim) har pekt på dilemmaet med at disse gruppene var nyttige for Assad, som trengte tydelige fiender, men at de også ga håp om resultater: «Disse [ulike opprørsgrupper] kunne ha våpen og ressurser – og viktig: De var ikke korrupte som gruppe, så de kunne appellere til sivile som var mot regimet. Jeg kjenner flere som ble med i islamistiske grupper, og det var ikke fordi de ville ha islamsk stat, men fordi disse gruppene hadde ressurser til motstand og ikke var korrupte. Men det er forskjell på disse og de som var Al Qaida-tilknyttet, for de var ikke populære i Syria bortsett fra for de som kom fra russiske områder, var innvandrere fra derfra.»

Forklaringer på radikaliserings av enkeltindivider

Jeg ber informantene utdype hvordan vanlige sivile plutselig kunne slutte seg til væpnede grupper. Noen av svarene peker på løfter om betaling og lengsel etter at noen med makt kunne skape orden, men mest fremtredende er informantenes empatiske fremstilling av fortvilelse som årsak til at man velger det ekstreme (se side 19). Som et av de tidligere sitatene viser (informant 7 og 8), forklares dette med at valg som ble tatt i radikaliserende retning, aldri ville blitt tatt under andre omstendigheter. Informanter fra Aleppo fortalte om regimets bombetokter mot Øst-Aleppo²⁸ og at nødten der var en drivkraft for at volden i opprørsmilitser økte. Det fremkommer med andre ord en bred forståelse for at lidelse og krig fører folk på ulike veier, også veien tilbake til det å støtte regimet.

Informant 9 (Damaskus, alawitt): «Mine venner i Syria vil nå akseptere Assad fordi de ikke orker mer krig; vi aksepterer djevelen for at krigen skal stoppe.» Han fortsetter med å snakke om ekstremister: «Mange av de sunniene som er i ekstreme grupper i dag, var ikke ekstreme religiøse, de har bare mistet så mye at de vil hevne.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) sier at om hans kone eller barn var blitt drept, kunne han selv blitt ekstremist.

informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forklarer også rekrutteringen til ekstremisme med empatisk forståelse: «Man må jo ha trøst, og man må ha en mening for å slåss videre, og da ... Når alt er mellom liv og død, da trenger man noe sublimt for å takle det. Hvorfor skal jeg kjempe? spør folk, og da blir det mer fundamentalisme og ja, ekstremisme.»

Informant 8 (Aleppo, sunniaraber) legger vekt på at folk valgte med trygghet som

28 Informantene refererer til regimets bombing av Øst-Aleppo i 2013, men de refererte senere til den russiske bombing av Øst-Aleppo for å slå ned opprørerne.

målestokk etter hvert som krigen utviklet seg. «Minoritetene må bare velge det som er tryggest for dem. Kristne – som han legen jeg jobbet med – sa til meg at de er ikke med Assad, men at de er redde islamistene som vil drepe dem hvis de får makten. Så de er ikke egentlig med [regimet], men det er tryggest for dem.»

Manglende oversikt over ulike opprørsgrupper og «hvem som var hva», er et trekk ved intervjuene når jeg ber om detaljer. Bildet de gir, passer godt med Cecilie Hellestveits beskrivelser av hvordan gamle feider, nye skillelinjer og ideologiske motsetninger førte til kaotiske, mangetydige grupperinger, særlig i området rundt Idlib. «Mange ulike krefter på opprørssiden kjempet om kontrollen her», skriver hun og viser til at det rundt 2012 fantes rundt 500 ulike væpnede grupper i dette området, og at det i 2014 ble identifisert over 1000 ulike væpnede grupper i Syria.²⁹ Informantene vektlegger betydningen av finansiering utenfra til en rekke ulike grupper.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) blir spurt om han kan forklare de ulike aktørene i krigen: «FSA hadde tro på demonstrasjonene, men ble selv target for både de ekstreme og for regimet.» Han forteller at det etter hvert ble ca. 70 ulike grupper, og at dette kaoset kan forklares med at de drives frem av penger snarere enn av ideologi. «Hva er forskjellen mellom Nusra og IS? Alle de mindre, lokale islamistgrupper bare oppstår fordi de får noen midler fra rike familier i Saudi eller Qatar.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) ble spurt om hvilke opprørsgrupper han var lojal mot: «If I must choose, it is FSA, I supported them first. But today I cannot support anyone. The good people who led FSA, are killed. Everything now is paid for. Money and big politics.» Han utdyper at han aldri mer kan støtte noen i en krig. Vold byr ham imot.

Ifølge Hellestveit var det nettopp de mange lokale grupperingene som gjorde det mulig for internasjonale krefter å blande seg inn med egne agendaer. En ødeleggende innblanding utenfra er også et felles trekk i informantenes forståelse av hva som drev krigen fremover. Intervjuene vitner ikke bare om hat mot Assad, men om et betydelig sinne over at internasjonale krefter har utvist interesse for å gjøre Syria til slagplass for egne mål. Flere stiller spørsmål ved det faktum at internasjonale *stater* ikke kom inn i krigen før 2013, da alt allerede var et kaos. Når ikke statene i Europa gikk inn i krigen, ble Syria et område fremmedkrigere kunne dra til, lyder argumentet hos majoriteten av informantene. Materialet vitner om en klar anklage basert på at problemene med fremmedkrigere kunne vært unngått om andre stater hadde gått inn tidligere og støttet det syriske folket. Noen av informantene fører argumentet videre og hevder at fremmedkrigerne som kom i tiden før IS, kom som protest på at deres land ikke gjorde noe.

Informantene hadde følt at verden var på deres side og heiet frem demokratibevegelsen og motstanden mot diktatorisk styre. Et par av informantene refererte til hvordan FN og Nato grep inn i Libya og gav opposisjonene der støtte, og at de hadde forventet det samme for Syria.³⁰ Ingen av informantene plasserer direkte skyld for krigen på andre land eller på FNs sikkerhetsstyrker, men flere hevder at historien ville sett helt annerledes ut om det hadde vært rask oppfølging etter at man så at Assad ikke fulgte folkets vilje (et uttrykk som ofte brukes); om støtten til revolusjonene hadde blitt fulgt opp med handling.

Bruken av kjemiske våpen mot egen befolkning trekkes ofte frem, og noen av informantene minnet om at USA hadde lovet å stoppe regimet dersom slik krigføring ble brukt. Ingen av informantene kommer inn på reaksjonene som faktisk ble iverksatt av FN for å få fjernet kjemiske våpen fra Syria. Ingen nevner heller fredsprisen som ble

²⁹ Hellestveit 2017:70.

³⁰ Bendik Sørvig beskriver betydningen av intervensjonen i Libya for opposisjonen der, og han peker også på hvordan kunnskapen om dette gav opposisjonen i Syria pågangsmot, 2017:70–71.

gitt til OPWC for å ha fraktet ut ett tusen tonn med giftgass fra landet. I fortellingene om bruken av giftgass legges det entydig vekt på betydningen dette har som det virkelige bevis på Assads ondskap – og Vestens unnfalighet.

Sviket fra verdenssamfunnet er altså en trope i fortellingene og inngår som en forklaring på hvorfor krigen har fått utvikle seg. Uttrykk som at Assad fikk drive på med velsignelse, eller at verdenssamfunnet bare lot det hele skje, går igjen. Flere informanter refererte til billedstoff og særlig videoer som de visste at også nådde ut til internasjonale medier. Det er særlig med referanse til denne dokumentasjonen de uttrykker det som uforståelig at ikke internasjonale krefter tok affære med en gang overgrepene tok fatt. Flere refererer til bilder fra Homs, «Houla-massakren» i 2012, der sivilbefolkningen i en landsby ble nådeløst drept. Bilder herfra ble delt på sosial medier.³¹

IS

«Det er ikke først og fremst radikalisme som driver krigen i Syria, det er krigen i Syria som skaper radikalisme. IS er ikke årsak, men først og fremst symptom på krigen i og om Syria», skrive Cecilie Hellestveit.³² Sitatet treffer innholdsmessig godt med de svarene som gis på spørsmål om IS. Det er et merkbart ubehag hos informantene når de bes om å snakke om IS og brutaliteten deres nevnes, samtidig er informantene, slik vi har vist til, interessert i å forklare krigen som ramme for at mennesker lot seg rekruttere inn i såpass radikale enheter. Flere forklarer også at ulike faser i krigen gjorde det umulig å skille mellom ulike militser som hadde islamistisk preg. Men de fleste sier de husker at IS ble synlige som en avgrenset enhet med sine svarte flagg mot slutten av 2013 eller i 2014. Informantene skiller mellom Al Nusra-fronten, andre grupper og IS ved å si at

IS representerer interesser langt utover Syria: «IS var bare på lag med seg selv», som en informant uttrykte det. Flere plasserer altså IS utenfor Syria, som noe som kom fra Irak og fra fremmedkrigere.

IS forklares også som en krigsstrategi fra Assad. Det gis uttrykk for til dels konspirasjonsteoretiske påstander om et krigsmessig samarbeid mellom regimet og IS. Et eksempel på dette, som går igjen i intervjuene, er at regimet skal ha trukket seg tilbake fra krigsområder, men latt våpen og annet krigsmateriell bli igjen slik at IS kunne overta dette. Flere informanter nevner også fraværet av dokumenterte nyheter om at regimet faktisk slår ned og driver IS ut.

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) nevner nettopp fraværet av nyheter om regimets angrep på IS: «You know, Assad wanted the news to write the war was against IS and not the Syrian people. But they did not attack IS once!!³³ We were so afraid of IS because we are Christians» Assads ord om at minoriteter skulle beskyttes, ble ikke trodd, sier han, men noen var i tvil. «Christians were afraid, but we knew also that Bashar wanted us afraid.» Han avslutter med å si at mange kristne og drusere visste at Bashar hadde kontakt med IS.

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forteller om hvordan han etter å ha flyktet til foreldrenes landsby kunne iaktta nabolandsbyen fra soveromsvinduet sitt i andre etasje. I landsbyen hadde regimet kontrollen inntil de gav den over til IS: «Jeg hadde rom i andre etasje og kunne se over til den landsbyen og regimets kontroll der og vet de hadde planlagt at IS kunne ha den delen. Nyttig for dem. IS vokste frem av regimet.»

31 Bruken av medier – dokumentasjon og informasjon gjennom sosiale medier – fra ulike ståsteder under krigen er beskrevet av Bendik Sørvig 2017:90–94. Det var nettopp bilder fra Houla-området som våren 2012 fremkalte en internasjonal fordømmelse av regimets handlinger og som førte til at FN etablerte en granskningskomite.

32 Hellestveit 2017:159.

33 Denne påstanden stemmer frem til 2017.

Fortellingene om regimets aktive støtte til IS i krigen er så mange at jeg spør informantene direkte om hvordan de kan vite at Assad så nytten i de islamistiske gruppene. Selv om få har egne øyevitneerfaringer slik informant 3 har, har de fleste det de kaller vitnefortellinger av hvordan regimets styrker overga seg med letthet, ofte uten kamp, og ved å la militært utstyr bli igjen.

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) hadde en historie han var blitt fortalt av en venn om at den syriske hæren forlot områder der de hadde tanks og våpen, og at de trakk seg tilbake for at de islamistiske gruppene kunne overta. Dette for lettere å legitimere krig mot sivile i områdene: «Han [Assad] vil gjøre sivile til islamister og dermed målgruppe for krigen.»

Informant 11 (Daraa, sunniaraber) sier at «Assad åpnet opp døren for IS». Hun forklarer dette ved at Assad da visste at resten av verden måtte velge mellom regjeringen og IS: «I mitt hode er regjeringen og IS helt like: Regjeringen dreper oss fordi vi ikke er enige med Assad, og IS dreper oss fordi vi ikke er riktige muslimer. Alt i alt så klarte regjeringen

å skape kaos innad i landet med mange forskjellige grupper som kriget mot hverandre. Regjeringen fremstod dermed som den stabile makten som kun prøvde å beskytte sitt land fra alle de ulike gruppene. Min familie som ble igjen i Syria, visste ikke hvem som kjempet der fra dag til dag.» Assads bevisste bruk av IS kommer også frem i en kommentar der kvinnen uttrykker forakt for dem som tror Assad kan stabilisere landet og selv tror de er flykninger på grunn av IS og terror som kom inn i landet: «Dette mener jeg er feil, siden det var regjeringen som slapp dem inn.»

I informantenes fortellinger om krigen er det tydelig at den ikke først og fremst dreier seg om en konfliktlinje mellom IS og syrere, men mellom Assads regime og opprørere. Akkurat hvem disse opprørsgrupperingene er, råder det altså usikkerhet rundt, men forestillinger om at krigen i Syria egentlig bunner i en krig mellom det syriske folket og Assad som senere riktignok løp løpsk, er felles hos samtlige informanter.

FLUKT OG NORGE

Flukt og betydningen av gruppetilhørighet

Den ytre rammen for flukt ligger selvsagt i krigen som utviklet seg i Syria, men hver enkelt informant har ulike fortellinger om de hendelsene som førte til at flukten fant sted akkurat da den gjorde og hvordan den ble organisert. For en av informantene var insentivet å unngå å bli sendt i krigen gjennom den tvungne militærtjenesten; de øvrige nådde et metningspunkt i opplevelsen av utrygghet sammen med ødelagt infrastruktur i boområdet. Hensynet til egne barn som hadde blitt vitner til vold, er også en tydelig grunn.

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forteller om nødvendigheten av å forlate Aleppo og reise til familiens opprinnelige landsby i et tryggere område: «Du skjønner ikke, det var rett og slett farlig bare å bo i Aleppo. Både for de som var med på demonstrasjoner, og for de som ikke var det. Hver dag: Hva skal skje? De ringte meg masse fra hjemby og ba oss komme dit det var rolig. Rundt 2013 ble det helt forferdelig, vi kunne ikke bevege oss fritt i Aleppo lenger. Stadige angrep og bombing fra regimet. Vi hørte lyden av skyting hele tiden. Det er krig det handler om, ikke interne religiøse gruppekonflikter eller ujevnheter. [...] Vi dro, barna og kona og jeg, til min familie. Nabohuset [i Aleppo] ble bombet i stykker rett etterpå. Vi lot alt stå igjen i huset fordi vi tenkte vi skulle reise til og fra etter hvor trygt det ble. Alt er ødelagt nå.» Informanten flyttet 40 kilometer utenfor Aleppo til familiens landsby og beskriver et samfunn der som aktivt holdt regimet ute, men som også var preget av bølger av flukt. Selv deltok han aktivt i landsbyens mottak av flyktninger, men da IS la under seg landsbyen, begynte flukten som skulle ende i Norge: «Vi var også der [i landsbyen] en forening, sivil, som hjalp folk. Mange hjalp hverandre. Men en måned før jeg dro, tok IS over landsbyen.»

Informant 1 (Damaskus, kurder) forteller om ødelagt infrastruktur og erfaringer med vold:

«Krigen hadde laget barrierer i byen som gjorde det umulig å komme seg på jobb, men det som gjorde det [at vi dro], var at datteren min ble vitne til at en ung gutt fikk en del av en bombe i pannen og døde foran hennes øyne. Hun så hjernen.»

Informant 7 forteller om tiden da Vest-Aleppo var beleiret av regimets soldater: Det er ramadan og matmangel, og hun står i kø foran det hun beskriver som et veldig kjent bakeri, Razi, på en stor kjent plass. Det oppstår kaos, og soldater skyter inn i køen. Hun og sønnen blir vitne til at en mann rett foran dem drepes: «Min sønn så hjernemassen sprute ut.» Denne hendelsen sammen med at huset til begge deres foreldre ble bombet, var årsak til avgjørelsen om flukt. Hennes mann, informant 8, oppgir en rekke grunner bak avgjørelsen for flukt: Begge foreldrene hadde allerede flyktet fordi husene deres var ødelagt – mannens foreldre og lillebror dro til Libanon for å unngå at lillebroren måtte avtjene verneplikten og dermed delta i krig; konas familie dro til Tyrkia. Det at de hadde reist, gjorde det lettere å ta avgjørelsen forteller de. «Det var fire grunner», sier mannen: 1) Våre barn. Det var stadig farlige situasjoner. Vi var så redde for dem. De hadde ikke gått på skolen, for den var brukt til hus for flyktninger fra Øst-Aleppo, og privatskolen ble for dyr. (Kona bryter inn og forteller at hun var livredd hver gang barna var ute.) Strømmen i byen gikk hele tiden, og det var mørkt og ikke nett til å ringe med mobilen. 2) Rykter om kidnapping av kvinner. Av Assads soldater, men også andre grupper. («Vi vet de fra Free Army var inne og raidet om natten.») 3) Mannens palestinske nasjonalitet, som gjorde ham ekstra sårbar. («De som er fra små grupper, blir enten beskyldt for å støtte Assad, mens de som støttet Assad, de trodde at palestinere støttet Free Army, mens Free Army trodde vi støttet Assad.») 4) Redsel for hevn. Ekteparet fryktet at de som hadde opplevd lidelse og vervet seg i opprørsgrupper, ville drepe dem fordi de bodde i Vest-Aleppo.

Informant 9 (Damaskus, alawitt): «Årsaken var enkel – mine barn. Jeg ville egentlig bli, for jeg hadde karriere og hus. Jeg hadde vært i Europa før og så ikke for meg livet der. Men etter en stund, i 2012, var Damaskus under angrep, og vi så døde kroppar, hørte helikoptre hele tiden, så bombe fra balkongen. Det var ikke strøm og ikke vann. [...] Jeg så min datters frykt i øynene hennes, du skjønner, *I saw fear*, jeg sa til meg selv stopp. For barna var det *urgent* at vi dro fra Syria.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) forteller at motivet for egen flukt var å beskytte faren sin. Faren var politisk aktiv mot regimet og dermed utsatt. Regimet straffer motstandere med å kidnappe slekten, mener han. Han forteller at han selv var utsatt fra to hold, både fra regimet og fra IS og andre islamistiske opprørsgrupper: «Mine foreldre bestemte at jeg skulle dra. De mente jeg kunne bli tatt, kidnappet av opprørsstyrker for at de skulle betale for å få meg fri. Fordi de [foreldrene] var velstående og kjente navn. Eller jeg kunne bli arrestert av Assads politi fordi ... du må vite at min farfar var kjent i byen som kornhandler og veldig rettskaffen mann, også kjent mann i kirken. Også var det faren min. Any time the police could take my father or me.» (Veksler mellom norsk og engelsk.) Informanten støttet revolusjonen fra første stund og la ut kommentarer på Facebook og snakket åpent om dette. «Jeg fikk ikke lov av dem [foreldrene] å engasjere meg, men da Assad drepte uskyl-dige som bare demonstrerte, klarte jeg ikke ... jeg snakket på gata om dette. Ville overtale venner som tvilte på at dette var sant. Min mor nektet meg å gå ut etter hvert. Så jeg flyktet fordi jeg kunne bli arrestert. [...] Jeg nektet også militæret. Hør. Fra Suwayda var det mer enn 40 000 menn som ikke gikk i army. Vi, mange kristne og drusere, visste at Bashar hadde kontakt med IS. Vi stolte ikke på.»

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) definerer årsaken til flukt med krigens hendelser og sier at hun ikke flyktet fra regimet: «Jo nærmere

krigen kom Aleppo, jo større sannsynlighet var det for at vi måtte flykte. Den avgjørende hendelsen som gjorde at vi bestemte oss for å flykte, skjedde en dag i 2012 da min mann var ute i hagen sammen med vår da to år gamle sønn. En bombe fra et fly landet såpass nærme huset at splintene kom inn i hagen vår. Mannen min måtte løpe over til vår sønn for å beskytte ham. Min mann ble truffet av splintene på armen sin mens han holdt rundt vår sønn. Vi forstod at krigen hadde kommet såpass nærme at det var på tide å flykte. Avgjørelsen ble dermed tatt kjapt, og vi begynte på flukten allerede tre uker etter dette. [...] Mine vurderinger i forhold til flukt hadde vært tilnærmet lik uavhengig av min identitet. Uansett identitet, muslimsk, kristen osv. så tenker man alltid på barna først, og at det var ingen fremtid eller muligheter for barna våres i Syria under krigen.»

Fluktfortellinger inneholder flere referanser til etnisk eller religiøs tilhørighet. Typisk er det at informantene, som i de aller fleste tilfeller bodde i by og var i sine aktive arbeidsår da krigen brøt ut, flyttet hjem til foreldrenes opphavssted, og i flere tilfeller var disse stedene mer homogene med hensyn til befolkningssammensetningen enn byene. For noen var også egen identitet noe som gjorde dem ekstra sårbar underveis langs fluktrutene innad i Syria.

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) har tidligere fortalt om sin bakgrunn fra en by der det fant sted en massakre på 100 regimetro alawitter. I forbindelse med flukt førte denne historien til at han ikke hadde noen hjemby å flykte til da det ble for voldelig i Damaskus. Han valgte derfor et sted nær kysten, hvor han hadde vært som student. Dette stedet var der Assad opprinnelig kommer fra og er dominert av alawitter. Det følte usikkert å bo der, forteller informantene, og han nevnte aldri navnet på sin hjemby: «Fordi jeg er registrert i denne regionen og er sunnitt, er det umulig for meg å reise hjem, og det var derfor utrygt for meg å bli i Syria. Når de ser at jeg er fra byen der de hundre ble drept, ville jeg bli drept som hevn.»

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) fikk ikke bare hjelp av familien, men også av en forening for kristne. Dette viser hvordan minoriteter kan ha internasjonalt nettverk knyttet til sin egen religiøse identitet: «Onkelen til min mann bodde i Libanon, så de hjalp oss med det praktiske når vi skulle reise dit. Den armenske foreningen i Libanon hjalp oss med å finne et sted å bo.» Hun understreker at selv om identiteten hennes var til hjelp i første del av flukten, betydde den lite etter hvert, og at hun ble definert som syrer snarere enn som kristen under botiden i Libanon: Når libaneserne fant ut at noen kom fra Syria, økte de husleiene og senket lønningene. Det var derfor mye urettferdighet. «Det faktum at vi kommer fra Syria, stod sterkere enn at vi var armenere. Det er på grunn av den tidligere undertrykkelsen av Libanon fra Syria. Det gav meg verken mer eller mindre trygghet at jeg var armensk da vi bodde i Libanon. Vi ble først og fremst sett på som syrere, som libanesere ikke kunne akseptere.»

Et mønster i fortellingene er ikke bare mellomstasjonene (landsbyer eller flyktningleirer) flukten innebar, men også en felles erfaring i det å vente på at «det skulle gå over og at man kunne reise tilbake».

Informant 5 (Damaskus, kurder) forteller at det var foreldrene hans som maste om at det kom til å bli som i Libya og Egypt og at han derfor måtte komme seg ut av Damaskus. For deres skyld tok han en pause i utdannelsen for å ta et lærevikariat i foreldrenes hjemby. Men så ble han innkalt til militæret. Han forklarer at for å få fast jobb i Syria, må du ha bevis på at du har vært i militæret. «Alle så hva militæret måtte gjøre for regimet: drepe barn. Staten brukte militæret for å drepe, og da var det best for meg å flykte over grensen til Irak.» Han forteller at familien var enige i denne vurderingen. «Men så ville jeg ikke, hadde venner og fint liv, men faren min sa at jeg skulle.» Faren hans organiserte det slik at han kom til en flyktningleir som irakisk Kurdistan hadde ansvaret

for. Da det etter hvert ble farlig der, ble det en leir i nærheten av Mosul. «Jeg trodde jo hele tiden det skulle bli rolig; om tre måneder, om seks måneder, om høsten, tenkte jeg ... men så ble det bare verre. IS kom til Mosul, og det er nære mine foreldre, de var ti kilometer fra oss og de som styrte leiren bestemte at alle måtte flytte. Alle folk måtte finne et sted inne i Irak å være, alle gikk med baggene sine mot veiene.» Mannen forteller om hvordan de selv etter den andre flukten til et nytt leiområde fikk nytt håp og regnet med at det hele skulle være over: «Så fikk vi høre at Peshmerga og USA hadde gjort området tryggere, og vi flyttet tilbake til teltleiren. Denne gangen giftet jeg meg der, med en fra Syria som jeg hadde kjent fra universitetet. Men etter denne flukten inn i Irak ble det tydelig for meg at vi ikke hadde noen kontakter der og hvor skjørt alt var. IS så ikke på oss [kurdere] som muslimer, og etter åtte måneder med urolige tider i leiren bestemte jeg meg. Syria var for farlig, og Irak har ingen som kjenner oss.»

Informant 11 (Daraa, sunniaraber) hadde blitt i Daraa til tross for fengsling av mannen og stor usikkerhet knyttet til at han var kjent som motstander av regimet; de trodde alt skulle bli bedre igjen. Men da flere hus, inkludert hennes og familiens, ble brent ned av regimets soldater, bestemte de seg for å flykte til Jordan, der to av hennes søstre bodde. Etter en måned i en leir der flyttet hun til den ene søsteren. Etter halvannet år ble familien innvilget status som kvoteflyktninger.

Det er, naturlig nok, et mønster i fluktfortellinger å vektlegge at familier brytes opp. Dersom det er ekteskap, er det gjerne mannen som drar først, enten fordi det er han som må unngå militærtjenesten, eller fordi han skal finne et trygt sted for familien i Tyrkia eller lenger nord i Europa.

Informant 5 (Damaskus, kurder) har fortalt om giftermål i en flyktningleir i kurdiske områder i Irak, og at det er i leiren de bestemmer seg for at flukt er nødvendig. «Kona mi dro inn

i Syria for å vente hos sin familie, mens jeg kunne med mitt syriske pass komme meg fra Damaskus til Tyrkia. Her traff jeg andre kurdere fra Syria, og vi leide for noen dager en leilighet i Istanbul, så dro vi til Hellas. Vi måtte ha det beviset på at vi var på øya for å kjøpe billett videre. Buss til Makedonias grense som vi gikk over ... Jeg tenkte England, Tyskland, men visste at så mange dro, og at Norge var et lite land. Jeg hadde sjekket at det var trygt.»

I forbindelse med flukt har flere deltatt i frivillig arbeid, blant annet i leirer underveis.

Informant 5 (Damaskus, kurder) forteller at han i flyktningleiren i Irak jobbet for en organisasjon: «Men det viktigste jeg gjorde, var å starte en skole. Jeg ble rektor for barneskolen, og det var fem hundre barn der. Og vi lagde kunstskele. Jeg deltok med å registrere hva slags kompetanse folk i leiren hadde, og vi organiserte skolen ut fra det. Det var 300 000 mennesker der. Jeg jobbet også litt for MFF (Leger uten grenser), fant ut hvem som trengte psykologhjelp og slikt. Det var flest kurdere fra Syria i leiren. Jeg hadde også ansvar for å registrere behov for åtti telt.»

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) jobbet som frivillig etter å ha kommet til foreldrenes landsby. Dette var en landsby flere flyktninger passerte, og han organiserte ulike former for mottak av disse.

Et aspekt ved flukt er spørsmålet om hvorvidt man gjorde det rette. Mange informanter forteller at de har slitt med dette spørsmålet, og de sliter med ansvarsfølelsen for dem som ble igjen. Majoriteten av informanter forteller at de ringer familien nesten hver dag, og ordene til informant 3 er dekkende for flere: «Når jeg snakker på telefon, så føler jeg alltid at jeg burde vært der og støttet istedenfor her.»

Informant 5 (Damaskus, kurder) forteller om bekymring for foreldrene sine: «Er veldig bekymret for foreldre, fordi alt skjer så plutselig.

Men de ville det [refererer til at han flyktet]. Og hvis jeg ikke hadde dratt, hadde jeg vært et av tallene på TV, tallene på de drepte, mener jeg.»

Informant 6 (Damaskus, sunniaraber): «Foreldrene mine bor i samme landsby fortsatt; nå er det ganske trygt der ved grensen, for der er opposisjonen i makt. Men jeg er redd for dem, og jeg er redd for å bli mistenkt for noe jeg skriver på Facebook, for hvis jeg skriver noe negativt, kan de straffes for det. Hvis de for eksempel må reise inn i regimestyrte områder for å gå på sykehus, kan det oppdages og de straffes. Og de bor alene, alle mine fem søsken har flyktet. Fire i Tyrkia og én i Tyskland. Jeg ringer foreldrene mine på WhatsApp hver eneste dag.»

Norge – asylmottak og introduksjonsprogram

Når vi ber om skildringer av møtet med Norge, uttrykkes både takknemlighet og opplevelser av hjelpeløshet samt et brudd med tidligere håp om et fredelig Syria – og et hjemland de lenge trodde de skulle tilbake til.

Informant 5 (Damaskus, kurder) uttrykker det slik: «Jeg hadde jo levd to år i flyktningleir og visste jeg kunne klare det. Men der jobbet jeg, var en ressurs, kunne hjelpe mange [informanten har tidligere fortalt om frivillig arbeid i en kurdisk flyktningleir i Irak]. I Norge hadde vi tak og mat og trygghet, men jeg kunne ikke hjelpe noen og ikke jobbe. Det handlet bare om å vente. Der [i flyktningleiren i Irak] hadde jeg stor anerkjennelse for det jeg gjorde. Og der hadde jeg også tro på at alt snart ble bedre; om seks måneder er det nok rolig, hadde jeg tenkt der mange ganger. Slik sluttet jeg å tenke på mottaket her i Norge. Jeg bodde ett år på Vestlandet, der sluttet jeg å håpe for Syria og fred der.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) forteller om betydningen av personlige møter og sier om det første møtet med Norge: «Jeg kom fra Moskva til Kirkenes. Jeg kan fortelle deg jeg var så redd, og politimannen som stod der i uniform, jeg trodde han var robot [illustrerer med kroppen en stiv og kald skikkelse]. Så kom han mot meg og la armen rundt meg og ga meg en klem. Det gjorde alt.»

Om kontakten syrere imellom på mottak med vekt på spørsmål om tilhørighet til grupper understreker mange den samme irrelevansen av etnisk og religiøs identitet som i fortellingene om revolusjonen; så lenge man kunne enes om Assad som fiende, forløp sameksistensen helt fint. Det kommer likevel frem en klar bevissthet om at de har sin bakgrunn i et samfunn som er blitt sterkt sekterisk som følge av krigen.

Informant 5 (Damaskus, kurder) forteller: «Jeg bodde i et hus med sju stykker fra Syria, og ulike grupper var det blant dem. Bare én gang spurte en meg hvorfor vi vil ha eget land [vi er her kurdere], ellers gikk det fint. Det gikk bra også fordi jeg som utdannet i Syria visste hva de hadde lest i pensumbøker om andre. Jeg forstod hvordan de tenkte, og det gikk bra.»

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) har bodde på tre ulike mottak, og på samtlige av dem var det flere fra Syria med ulik bakgrunn. Det var ikke problemer med dette, hevder han, for alle flyktet fra den samme krigen. Han traff også noen alawitter, men det gikk greit siden disse jo hadde flyktet fra militærtjenesten. På et av mottakene var det også to kristne familier. Han mente at disse mest sannsynlig hadde støttet regimet, men ville flykte for å bo tryggere. Jeg ber ham utdype hvorfor han antok at de kristne støttet regimet: «Jeg bare antok det fordi de er kristne. I Syria støttet nok mange kristne ikke regimet i sitt hjerte, men fordi de måtte det for å være trygge. Mange kristne tror at sunitter vil skade dem og at alawitter må ha makten for at de skal være trygge. Men mange måtte jo flykte på grunn

av bomber, og hvis de bodde i områder med disse islamistiske opprørsgruppene ...»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) opplevde også at egen tilhørighet ikke hadde noen betydning så lenge Assad var fienden. Han forteller imidlertid om et forsøk på å få ham til å konvertere til islam under tiden på introduksjonsprogrammet.

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) forteller at hun og mannen først presenterte seg som syrere i Norge blant annet fordi det var kjent at armenerne støttet Assad, men at det har gått fint å stå frem som kristne, for eksempel på introduksjonsprogrammet: «Relasjonen til andre flyktninger fra samme land, men med ulik identitet, har vært bra. Men det er ikke alle vi kan være nære venner med i forhold til at de praktiserer en annen religion enn oss, for eksempel noen muslimer som er veldig strenge i forhold til alkohol. Min mann liker å drikke alkohol sammen med middagen, så det finnes noen muslimer fra Syria som vi ikke kan invitere hjem til oss og spise sammen med på grunn av dette. Vi ønsker ikke å legge bånd på oss selv i forhold til vennskap. De muslimske vennene vi har, aksepterer oss som vi er. Det er ellers ikke et stort problem med relasjon til andre flyktninger.»

Informant 9 (Damaskus, alawitt) forteller at han har lite kontakt med syrere her, mye kontakt med venner i Syria (via telefon), hadde mange syrere i klassen sin på introduksjonsprogrammet, og det gikk veldig fint, for alle var bare lei seg for krigen.

Intervjuene skulle i utgangspunktet kun i liten grad være konsentrert om livet i Norge og opplevelsen av integrering. Men et flertall av informantene har ønsket å snakke om dette, og har synspunkter de ønsket skulle viderefremmes i denne rapporten. I all hovedsak dreier disse synspunktene seg om motsetningen mellom ønsket integrering og et samfunn som ikke anerkjenner deres tidligere kompetanse fra enten utdanning eller yrkeserfaring.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) er spesielt opptatt av svakheter ved introduksjonsprogrammet. Han ber om at jeg noterer at han er takknemlig for Norge og mye her, men håper man vil endre på noe som forsinker etableringen for flyktninger og dermed også er et tap for landet: I introproduksjonsgrammet er det få distinksjoner mellom dem med arbeidserfaring og utdanning og dem uten. Tross bakgrunn som erfaren ingeniør som kan mange språk ble han plassert i praksis på Kiwi. Han etterlyser et system der det satses på praksisplasser som er knyttet til yrkesbakgrunn: «Det er som om du kommer helt blank til Norge.» Han mener leger må få praksis på sykehus, rørleggere med firma for dem osv. Slik vil de lære fagbegrepene innen profesjonene og reglene for dette yrket her, mens Norge også vil få ressursene som ligger i kompetansene de har med seg. Isteden, mener han, bruker han dobbelt så mange år som nødvendig på å få en jobb som passer hans bakgrunn. «Hvorfor ikke hjelpe til med å finne ut av hva du må ha for å være ingeniør i Norge og så få han koblet på et relevant arbeidsmiljø? Why should my praxis be in Coop? With the opportunity to live here I should be able to give something back ... and Kiwi refused me because I was too old.»

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) forteller at hans utdanning ikke anerkjennes ordentlig. Han søker vikarjobber som lege, men også butikkjobber mens han venter på å avlegge fagprøven. For å ta fagprøven for leger må kandidatene betale 49 000 kroner, og det har han ikke nå. Han synes det er rart at man for å få varig opphold i Norge må tjene en bestemt sum, samtidig som det er lettere å tjene denne summen med oppholdstillatelsen på plass. Han viser også til at det er åpenbart at han og kona vil kunne tjene godt når de er ferdige med pålagt samfunnsfagsprøve og helsenasjonalt kurs. Han mener man i Norge ikke ser potensialet i flyktningene, og at integreringen derfor blir forsinket på så mange plan.

Informant 7 og 8 (Aleppo, sunniarabere) er begge opptatt av at systemet i Norge lager «en propp» ved at de som har utdanning, må bestå en norsk språkprøve på B2-nivå for å kunne registrere seg ved universitetet. (Kona mangler 30 studiepoeng for å fullføre bachelorgraden.) Begge har truffet ferdig utdannede elektrikere som ikke kan ta fagbrevet før de har bestått vanskelige skriftlige prøver. «Dette er en stein i trappen for integreringen», sier mannen.

Kvinnen med identitet som kristen armener, kom med en opplysning som kan gi innsikt i en utfordring for syriske flyktninger generelt. Kvinnen forteller at identiteten som syrer er noe hun har lagt vekk i møte med det norske samfunnet. Hun forklarer at hun raskt merket at folk assosierte Syria med krig og vek unna når hun sa hun var syrer. For å unngå denne stereotypiske skepsisen til syrere begynte mannen og hun selv å presentere seg som armenere. Hun er overbevist om at dette gjorde det lettere for dem å bli en del av det norske samfunnet.

SYRIA – KONTAKT OG FREMTID

Facebook, telefon – politikk og samvittighet

I avsnittet om revolusjonen og krigen har mobiltelefonens og sosiale mediers viktige rolle som informasjonskanaler kommet tydelig frem. Det samme gjelder når intervjuene beveger seg inn i samtiden og livet utenfor Syria. Medieviter Elisabeth Eide har vist den store betydningen av mobiltelefonen under flukt, beskjeder om trygge ruter, kontakten med dem som ble igjen (selfier som betrygger dem der hjemme), og hun har også intervjuet flyktninger om mobilbruk på asylmottak. Eide viser altså både den praktiske og den relasjonelle betydningen av mobiltelefonen for flyktninger.³⁴ Jeg spurte informantene om telefonens betydning for opprettholdelse av kontakt og for oppfatninger de hadde om Syrias fremtid samt vurderinger de gjorde seg om muligheter for retur. Over halvparten av informantene ringer sine foreldre hver eneste dag. Flere sender også penger hjem.

Informant 7 og 8 (Aleppo, sunniarabere) forteller begge at de sender penger til familiene sine og til dem de lånte penger av for å kunne reise ut av landet.

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) forteller at moren fikk kreftdiagnose for et år siden, men at han ikke kan reise på besøk før han får «det røde passet». Noen i Bymisjonen har forsøkt å hjelpe ham med besøket, siden det nå er rolig i byen han kommer fra, men det går ikke. Han sliter med dårlig samvittighet overfor moren, som så gjerne vil se ham. «Jeg ringer dem hver dag. Tre ganger om dagen ofte.»

Bortsett fra to av informantene som «ikke orket mer politikk», fulgte de øvrige nyheter fra Syria, særlig fra arabiske TV-kanaler, og flere fulgte Facebook-sidene til aktive aktører i flyktningleirer rundt Syria. Jeg spurte om hvordan de mente det politiske bildet fremstilles i norske medier sammenlignet med hvordan det fremstår i syriske kilder, og om det også med bakgrunn i nyhetene

er mulig å si noe om grupperinger i samfunnet i dag. Her er tre utdrag som viser ulike perspektiver på dekningen av krigen:

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) mener nyhetsbildet i Norge er greit, men at det kurdiske perspektivet er for sterkt vektlagt, og at Tyrkia blir for strengt bedømt i norske medier. «Husk at sunitter har mistet minst fem hundre tusen i krigen, mens få kurdere er drept. Jeg støtter kurdere som individer og at de skal ha sitt eget land, men bare der de er majoritet, og ikke der arabere er flertall.» Informanten leser «masse arabiske nyheter hver dag». Han beskriver seg selv som opptatt av å analysere og forstå hva som skjer. Han synes norske medier i for liten grad har sett hvor nyttige IS var for at regimet kunne legitimere angrep på opposisjonen – og hvor nyttige de var for Russland, avslutter han.

Informant 4 (Damaskus, kurder) tar frem mobilen og viser bilder fra Tyrkias bombing i Kurdistan – bildene er fra kurdisk TV sendt via Facebook av et to dager gammelt angrep i Afrin, der barn ligger blødende. Han mener norsk presse ikke tar nok tak i Tyrkia på grunn av tilknytning til Nato. Svensk presse har dekket bedre og kritiserer Tyrkia mer, mener han. «Tyrkia vil stoppe kurdere, det har ingenting med IS å gjøre.»

Informant 5 (Damaskus, kurder) har et ambivalent forhold til å følge med på nyheter: «Jeg kan ikke fokusere så mye på politikk og Syria, men så må jeg sjekke nyheter likevel. [...] Vi kan egentlig ikke planlegge. Det prøvde jeg på før – å tenke om tre måneder, om seks måneder. Det har jeg sluttet med. Bare lære mer norsk.»

Fremtid for Syria – for meg

«Jeg vil ikke at familien min en gang til skal leve under regimet.»

Ødeleggelsene, først og fremst av hus og det hjemmet man en gang hadde, er de første temaene som kommer opp i informantenes svar på spørsmål om tanker omkring en gang å vende tilbake. Etter hvert kommer også bekymringer over ødelagte institusjoner, utdanning, helse og barnas fremtid. En tredje bekymring – og her blir grupperinger relevant – er hevn mellom grupper. Syrias fremtid forklares av så å si alle som ekstra vanskelig fordi regimet har opprettet nye skillelinjer mellom folk, og grupperinger som før levde sammen i samfunnet, er satt opp mot hverandre.

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) forklarer at krigen nå har forskjøvet absolutt alt: «Det er ingen snarlig løsning. Det er en ekstrem politisk polarisering. Du må skjønne det at alle de internasjonale kreftene inn i krigen har ødelagt for ... så mange store som støtter de ulike fraksjonene.» Han ser ikke for seg noen fremtid i Syria hverken for seg selv eller sine barn.

Informant 6 (Idlib/Damaskus, sunniaraber) mener at det aldri kan bli ett Syria med fred. «Jeg tror det blir tre eller fire land. Mitt område [han viser meg et kart] blir en del av Tyrkia, så får kurdere Kurdistan der de er majoritet, mens regimet med russiske interesser får midtre hoveddelen – kanskje de dreper Assad, han vet for mye om Iran og om russisk agenda, men regimet blir det samme. Her vil det i hovedsak bo folk som støtter regimet, alawitter og noen kristne grupper. Jeg håper for fremtiden at mitt hjemfylke blir en del av Tyrkia. Jeg vil ikke at familien min en gang til skal leve under regimet.»

Informant 8 (Aleppo, sunniaraber) mener også at fremtiden er ødelagt for Syria som land, siden Iran, Russland og Kina har bidratt til å holde Assad ved makten. «Det som var få grupper i konflikt, har blitt til mange grupper, og vi tror ikke – nå vil de ha makt i hver sine områder, og vi tror det blir sånn at Syria som land er ikke lenger er en idé. Etter Ghota ... ingen kommer noen gang til å akseptere

Assad igjen. Han vil aldri kunne styre et helt Syria. Nei, noe blir Tyrkia og noe alawittland ... Kurdere har jo ingen rettigheter, og de vil få eget land.» Han sier han gjerne ville sett Syria igjen, men aldri vil flytte tilbake: «Alt i mitt liv ble til null, og nå har jeg bygget opp noe igjen, jeg kan ikke begynne på null en gang til.»

Informant 7 (Aleppo, sunniaraber): «Jeg har sluttet helt å håpe, og jeg har bare Norge i mine tanker. Jeg vil aldri til Syria igjen.» Hun modererer seg litt og sier at hun med tanke på slektningene sine som hun vet skal flytte tilbake, prøver å bevare et håp om fred, enda hun selv aldri vil tilbake.

Informant 9 (Damaskus, alawitt) mener vi ikke har sett det verste ennå: «Russland, Iran, Saudi-Arabia, Tyrkia, Israel ... så mange interesser som bruker Syria til å forhandle om andre ting, som ... [...] det er ikke i våre hender.» Han vektlegger også at det blir et problem med hevn: «Alawitter er blitt assosiert med regime og vil alltid være utsatt for hevn.» Han forteller at han i sosiale sammenhenger holder det stille at han ikke er sunniaraber: «They will never forgive the alawi so I avoid the meetings, the confrontation.» På spørsmål om ikke navnet hans avslører identitet, svarer han at etternavnet hans er et som brukes av store arabiske familier på tvers av sunnier og alawitter. «Kan gå for begge grupper.» Han minner om at hele byer langs Middelhavet har mistet store deler av sin unge mannlige befolkning til hæren, og at det ikke hjalp å være alawitt der: «For dette dumme regimet har vi også mistet mange.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) sier han aldri vil flytte tilbake. Det er menneskene og ikke stedet som betyr noe for ham. «Alle mine venner fra Syria er ute av Syria. Bare en søster i Damaskus og gamle foreldre hjemme.»

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) er den av informantene som forteller mest eksplisitt om relasjonen mellom tilbakevending og

identitet, og en minoritets utsatthet kommer her frem: «Forholdene for min gruppe endret seg etter at vi flyktet, og det var en av hovedgrunnene til at vi ikke kunne reise tilbake. Mange armenere flyktet fra Syria, noe som gjorde at det i dag er få armenere igjen. Vi er blitt en enda mindre minoritet. Det ville vært spesielt utrygt for armenske kvinner å leve i et muslimsk samfunn.» Kvinnen forteller at det blant armenere i Norge er ulike syn på det å vende tilbake: «Noen mener at vi må være med på å bygge opp igjen landet, mens andre mener vårt hjemland er Armenia. Min mening er at Syria er mitt hjemland. Det er der jeg ble født og har vokst opp.»

Kun informanten overfor mener at det eneste som kan gjøre Syria trygt, er om regimet får styrket sin posisjon. Det er kun halvparten av informantene som prøver seg på å besvare spørsmålet om hva de tror kan gjøre hjemlandet trygt i fremtiden. Ikke overraskende handler det da, slik vi allerede har sett i noen svar, om enten å dele opp Syria, eller å kaste regimet og få et nytt der gruppetilhørighet er fullstendig underkommunisert. I tillegg trekker flere frem demokratisk vilje og ikke makt som nødvendig motivasjon for en legitim regjering: «Det skal være jobben og ikke stolen» som betyr noe, slik en uttrykte det. Få henviser til internasjonale rettsprosesser. Også mistroen til effekten av at krigsforbrytelser i større grad skal dokumenteres og systematiseres, var til stede hos de fleste av informantene. Det ble da pekt på at overgrep hadde vært godt dokumentert hele tiden uten at det fikk stoppet krigen. Dersom dokumentering ble satt i gang nå, hadde mange liten tillit til at det ville bli gjort rettfærdig.

Informant 3 (Aleppo, sunniaraber) mener det internasjonale samfunnet tror at de skaper ro ved å støtte regimet, men at de tar feil. Det vil aldri slutte å drepe sitt eget folk, derfor kan bare et helt nytt regime være en begynnelse: «Det regimet må ikke ha noen fra den gruppen og noen fra den andre. Det må bare være de

som kan [i sammenhengen kommer det frem at ordet kan her referere til kunnskap om demokrati]. Et demokrati for ett land. [...] Men så lenge den internasjonale verden ser bort fra Assads forbrytelser, kan man ikke begynne engang. Internasjonale domstoler er helt nødvendig hvis det noen gang blir nye ordninger.»

Informant 12 (Aleppo, armensk kristen) tror løsningen for Syria er å skille religion fra regimet. Hun er også en av de få som har tro på dokumentasjon av hva som egentlig har skjedd i disse årene som en vei mot løsning: «Jeg synes det er viktig å dokumentere vold og overgrep. Folk har rett til å vite hva som har skjedd. Jeg synes også at det er viktig at dokumentasjonen kommer fra ulike kilder. Det vil si at jeg har kanskje et godt bilde av presidenten vår fordi han gav oss frihet, mens andre han ikke gav frihet til, opplever han som undertrykkende. Det er viktig at folk vet om sannheten.»

Informant 10 (As-Suwayda, kristen) har liten tro på dokumentasjon av krigsforbrytelser: «No, documentation is not important. So much has been reported, look: eight years with filming of violence and still no reaction. Nothing happened. So no, documenting this has no effect. No, I don't believe in justice system. Everyone saw chemical weapons used in his own city - and no reactions. The only thing I think FN and everyone can do, is to be nice to refugees. Only solution is just that Assad must go. All groups will need that.»

Den manglende tilliten til at foreliggende og ny dokumentasjon av krigen vil føre til noen form for oppgjør, forklares altså av informantene med at mengder av dokumentasjon gjennom krigsårene ikke førte til intervensjon. Dette er et interessant mønster i materialet, men kan med stor sannsynlighet forklares med den korte avstanden i tid

siden flukten. Å være flyktning innebærer i stor grad å miste tillit til systemer,³⁵ og dermed bør det kanskje ikke være opp til den enkelte flyktning å bevare troen på dokumentasjonens funksjon. Hva som skjedde når i Syria, hvem som er ansvarlig for hva, hvilke mekanismer – både innenfor og utenfor Syrias grenser – som har ført til enorme ødeleggelser og lidelser, er viktig å dokumentere. Ikke bare med tanke på mulige rettslige oppgjør, men også fordi narrativet om hva som forårsaket krigen i Syria og hvorfor den ble så omfattende, allerede er et område for konflikt. Eksempelvis viser professor i historie Uğur Ümit Üngör hvordan regimet i dagens Syria allerede har begynt arbeidet med å etablere en bestemt versjon av krigens årsaker.³⁶

Historien om en krig vil alltid være kompleks, og flyktningenes fortellinger er en viktig del av den. Dette er også fortellinger som barn og barnebarn skal bære med seg som innganger til å forstå egen familiehistorie.

³⁵ Se blant annet <https://www.kirkensnodhjelp.no/en/news/publications/publications/the-protection-needs-of-minorities-from-syria-and-iraq/chapter-4--prospects-for-the-future/>

³⁶ <https://www.uu.nl/en/in-the-media/ugur-ungor-on-the-syria-oral-history-project-in-online-magazine-foreign-policy>

SAMMENDRAG

Denne rapporten er basert på intervjuer med 12 flyktninger fra Syria. Den har hatt som mål å undersøke hvordan flyktningene selv forstår og forklarer krigen de flyktet fra: begynnelsen, og dynamikkene som fortsatt holder den i gang. Til tross for at informantene kommer fra ulike steder i Syria, har ulike klassebakgrunn og tilhører ulike religiøse/etniske grupperinger, er det enkelte faste fortellingssekvenser – eller troper – som går igjen i samtlige intervjuer. Det danner grunnlag for å hevde at det finnes visse fortolkninger som har fått en språklig kollektivt delt form og som gir opprørerne og krigens mekanismer en forklaringsramme som er delt blant syrere i Norge:

Personlig politisk vekselvirkning våren 2011: Med referanse til oppvekst under streng politisk sensur forteller informantene om overraskelsen over at politisk motstand i det hele tatt kunne oppstå. Samtlige informanter forteller om en ny personlig interesse for politikk.

Opposisjonelt samhold på tvers av sekteriske inndelinger: Korrupsjon og etablerte lojalitetsbånd mellom regimet og en syrisk elite blir oppgitt som årsaken til opprøret i 2011. Religiøse og etniske skillelinjer avvises som viktige i dannelsen av en opposisjon, og det fremheves at det å være syrer i opposisjon til regimet var den sterkeste identitetsmarkøren.

Opprøret og demonstrasjonene omtales som «revolusjon» og «demokratibevegelse»: Demonstrasjonene omtales som berettiget opposisjon med mål om demokratisering, og 2011 omtales som et år med begeistring og uro på samme tid.

Sekterisme inngår som forklaring på krigens mekanismer: Spill med religiøse og etniske skillelinjer anses som en del av regimets strategier for å vinne krigen. Minoritetene i landet anses å ha blitt brukt av regimet som sirkulerte påstander om at minoritetene var utsatt for hevn fra sunnier. Dette for å legitimere regimets handlinger.

Politisk amnesti som forklaring på krigens mekanismer: Utslipp av politiske fanger fra syriske fengsler, særlig opposisjonelle islamister som brorskapsfolk, jihadister eller salafister, inngår som forklaring på krigens mekanismer. Assad kalkulerte med at disse ville danne radikale grupperinger og dermed gi ham internasjonal legitimitet til å føre krig.

Radikalisering utenfra: Det som begynte som frihetsaktivistiske militser, ble ifølge informantene radikalisert på grunn av økonomiske interesser fra andre land samt overtakelse av islamistiske grupper.

Islamisering av opposisjonen: Der «revolusjonen» ble opplevd som en samlet sak, ble den videre utviklingen av opposisjonen opplevd som uoversiktlig. Fremveksten av islamistiske grupper forklares med deres manglende korrupsjon og med at de fremstod som sterke nok til å slå regimet. Dette forklarer hvorfor flere fra en befolkning som i utgangspunktet var lite opptatt av islamisme, kunne slutte seg til slike grupperinger, hevder majoriteten av informantene.

Manglende internasjonal støtte: Uttrykk som «sviket fra verdenssamfunnet» utgjør en trope i fortellingene og inngår som en forklaring på hvorfor krigen har fått utvikle seg. Dersom ulike stater hadde gått inn på opprørernes side på et tidligere tidspunkt, ville fenomenet med fremmedkrigere vært unngått.

IS er et symptom: Med sine svarte flagg ble IS synlige for informantene som en avgrenset enhet mot slutten av 2013 eller i 2014. Informantene skiller mellom Al Nusra-fronten, andre grupper og IS ved å si at IS representerer interesser langt utover Syria: «IS var bare på lag med seg selv», som en informant uttrykte det. Flere plasserer altså IS utenfor Syria, som noe som kom fra Irak og gjennom fremmedkrigerne. Det gis også uttrykk for en konspirasjon mellom regimet og IS. IS omtales som en bivirkning snarere enn som en årsak til situasjonen i Syria.

Forklaring på radikaliserings av sivile enkeltindivider: Løfter om betaling og lengsel etter at noen med makt kan skape orden, inngår som forklaring på radikaliserings av sivilbefolkningen. Flere informanter ga også en empatisk fremstilling av fortvilelse som årsak til at noen blir ekstreme.

Sosiale mediers og mobiltelefonens enorme betydning: Den viktigste kanalen til informasjon om opptøyene, krig og muligheter for flukt var mobiltelefonen og sosiale medier. Teknologien har også ført til at samtlige informanter har sett svært voldelige hendelser i form av video .

Liten tro på dokumentasjon og krigsoppgjør: Den omfattende dokumentasjonen på regimets overgrep oppgis som forklaring på manglende tillit til konsekvenser for regimet. «Verden har sett de samme bildene som vi har sett, men krigen fikk fortsette», slik en informant uttrykte det.

Personlige årsaker til flukt: Tvungen militærtjenesten er én årsak, men for majoriteten var opplevelsen av utrygghet sammen med ødelagt infrastruktur i eget boområde hovedårsak. Også hensynet til egne barn som hadde vært vitner til vold, oppgis som grunn.

Flukt førte til økt betydning av gruppetilhørighet: Sekterisk identitet fikk økt betydning under flukt internt i Syria, særlig fordi flere flyttet til foreldrenes opphavssted. For informanter med minoritetsbakgrunn eller for dem som kom fra steder med stor ansamling av opprørsstyrker, utgjorde identitet en sårbarhetsfaktor.

Flukt har også ført til tvil og dårlig samvittighet: I forbindelse med flukten hadde majoriteten av informantene slitt med uro særlig knyttet til tvil, og særlig gjaldt dette menn som hadde reist i forkant av familien. Mange sliter i dag med ansvarsfølelsen for dem som ble igjen. Majoriteten av informanter forteller at de ringer familien nesten hver dag.

Retur til Syria i fremtiden anses ikke som aktuelt: Ingen av informantene ser for seg retur for seg selv og sin familie. Ødeleggelsen av eget hus samt

fraværet av sikre institusjoner for utdanning og helse er hovedårsak. Hevn mellom grupper som resultat av krigens nye sekterisme oppgis også.

Ingen fremtid for ett Syria: Ingen ser for seg et Syria slik de kjente landet. Opposisjonen har blitt så splittet gjennom krigsårene at det ikke finnes alternativer til regimet hevdet informantene.

Hvorfor beskrives bakgrunnen for opprørene, betydningen av demonstrasjonene og mekanismene i krigens gang så likt? Informantene kan, til tross for tilhørighet i ulike grupperinger og fra ulike steder i Syria, ha gjort seg mange like erfaringer. I tillegg har de alle fått Syrias historie siden 2011 formidlet direkte til sine individuelle mobiltelefoner og Facebook-sider. Det vil si at det har oppstått et felles vokabular og en rekke felles symboltunge markører og forklaringsmodeller. Men kanskje kan også likhetstrekkene i fortellingene forklares med behovet en pågående, grusom krig kan skape for en felles fortelling om hva som egentlig skjedde.

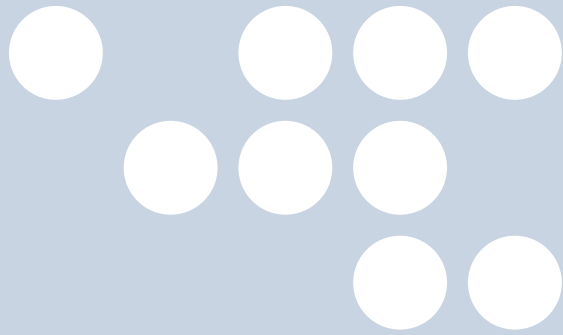
Litteratur:

Eide, Elisabeth, Afshin Ismaeli ; Amin Senatorzade: (2017):
På flukt med mobiltelefonen. En dyrebar følgesvenn,
Oslo: Pax forlag

El Gantri, Rim og Karim El Mufti (2017):
Not Without Dignity. Views of Syrian Refugees in Lebanon on Displacement, Conditions of Return,
and Coexistence, International Center for Transnational Justice, Research Report,
New York: ICTJ

Hellestveit, Cecilie (2017):
Syria. En stor krig i en liten verden,
Oslo: Pax Forlag

Sørvig, Bendik (2017):
Syria. Den tapte revolusjonen,
Oslo: Forlaget Manifest

besøksadresse:

Villa Grande
Huk aveny 56

postadresse:

Postboks 1168 Blindern
0318 Oslo

e-post: post@hlsenteret.no
www.hlsenteret.no